

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

Tatjana Jevsejeva

**Kulturní dimenze originálu a její převod při konsekutivním tlumočení
do mateřského jazyka**

Culture and Interpreting

Cultural factors in Interpreting into the Mother Tongue

Diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze 8. září 2008

A handwritten signature in black ink, appearing to read "J. Čížek". The signature is written in a cursive style with a long horizontal stroke extending to the right.

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. PhDr. Ivaně Čeňkové, CSc. za její ochotu, laskavost a cenné rady.

Moje poděkování také patří všem studentům a tlumočnickům, kteří se zúčastnili experimentu a jeho přípravy.

1. Úvod	1
2. Teoretická část	2
2.1. Kultura	2
2.1.1. Pojem kultura	2
2.1.2. Kultura a civilizace	3
2.1.3. Definice pojmu kultura	3
2.1.4. Národní kultura	5
2.1.5. Subkultura	6
2.2. Kultura a jazyk	7
2.2.1. Definice pojmu jazyk	7
2.2.2. Vztah jazyka a kultury	10
2.2.3. Jazykový obraz světa	10
2.2.4. Jazykový relativismus	12
Shody a rozdíly ve vztahu jazyka a kultury	13
2.3. Kultura a tlumočení	14
2.3.1. Tlumočení a kulturní kompetence	14
2.3.2. Tlumočení jako mezikulturní komunikace	18
2.4. REÁLIE	20
2.4.1. Kulturní specifika	20
2.4.2. Definice pojmu reálie	21
2.4.3. Vznik reálií	22
2.4.4. Reálie a bezekvivalentní lexika	23
2.4.5. Klasifikace reálií	24
2.4.6. Módní reálie	25
2.4.7. Současná situace v ruštině	26
2.4.8. Reálie nových Rusů	26
2.4.9. Postavení žargonu v rámci ruské slovní zásoby	26
2.4.10. Převod reálií	27
2.4.11. Způsoby převodu reálií	28
3. Empirická část	33
3.1. Podstata experimentu	33
3.2. Zkoumané skupiny	33
3.3. Materiál	34
3.3.1. Výběr materiálu	34
3.3.2. Příprava textů	42
3.4. Nahrávání	48
3.5. Technika	48
3.6. Pilotní fáze	48
3.7. Postup	49
3.8. Hodnocení experimentu	50
3.8.1. Rozbor použitých strategií	52
3.8.1.1. Funkční ekvivalent	52
3.8.1.2. Doslovný překlad	53
3.8.1.3. Vynechání	54
3.8.1.4. Transference	55
3.8.1.5. Kodifikovaný překlad	56
3.8.1.6. Vysvětlení	56
3.8.1.7. Kontextuální překlad	57
3.8.1.8. Další způsoby převodu	57
3.8.2. Komentář k výsledkům experimentu	59
3.8.3. Analýza výsledků experimentu	60
3.8.4. Ověření první hypotézy	61
3.8.5. Ověření druhé hypotézy	65
3.9. Vyhodnocení výsledků experimentu	67
4. Závěr	69
5. Shrnutí	70
6. Резюме	70
7. Summary	71
Bibliografie	
Přílohy	

1. Úvod

Tématem dané diplomové práce je Kulturní dimenze originálu a její převod při konsekutivním tlumočení. Kultura nefiguruje v této diplomové práci jako klíčový pojem náhodně. S rostoucí mírou globalizace se otázky spojené s kulturou stávají stále aktuálnějšími a zájem vědních disciplín o výzkum v této oblasti se neustále zvyšuje. Problematikou kultury se zabývá také translatologie, zájem vědců se však doposud upíral především k problematice kultury a překladu. V oblasti tlumočení se vědecké poznatky teprve rozvíjejí. Cílem této práce je nahlédnout na problematiku tlumočení z kulturologického hlediska.

V teoretické části se pokusíme objasnit klíčové pojmy, které se ke kultuře vztahují, zastavíme se u vztahu kultury a jazyka, budeme se věnovat faktoru kulturní kompetence tlumočnicka a zaměříme se na otázku reálií, jakožto vrstvu slovní zásoby bezprostředně spjatou s kulturou jako celkem a subkulturami určitých společenství. Reálie budeme zkoumat především z tlumočnického hlediska, nikoli z hlediska lexikálního.

Empirická část, jejíž součástí je tlumočnický experiment, si klade za cíl zkoumat způsob převodu reálií při konsekutivním tlumočení a vliv objemu zkušeností a znalostí tlumočnicků na jejich výstup.

Pracovní hypotézou, kterou se pokusíme potvrdit či vyvrátit, je tvrzení, že profesionální tlumočníci se dopustí méně chyb a vynechávek, než studenti tlumočení. Naším dalším předpokladem je, že tlumočníci budou lépe znát reálie nejméně vzdálené na časové ose.

2. Teoretická část

2.1. Kultura

2.1.1. Pojem kultura

Pojem kultura je v této diplomové práci klíčový, jelikož právě z kulturních rozdílů vyplývají rozdíly jazykové. Pramenem nepochopení zpravidla není jazyk jako systémově-lingvistický fenomén, ale rozdíly v hodnotových orientacích, postojích, tradicích apod., zkrátka komplex faktorů, které současná terminologie označuje pojmem kultura.

Definovat tento pojem je velmi obtížné, uplatňuje se totiž v mnoha vědních disciplínách a je vystihován velkou řadou definic. V zásadě lze rozlišit dvě skupiny pojetí kultury:

- Podle širšího pojetí zahrnuje pojem kultura všechno, co vytváří lidská civilizace – tedy jednak materiální výsledky (artefakty) lidské činnosti, jako jsou např. obydlí, nástroje, oděvy, plodiny, průmysl, dopravní a telekomunikační systémy, jednak duchovní výtvořiny lidí, jako je umění, náboženství, morálka, zvyky, vzdělávací systémy, politika, právo aj.
- Podle užšího pojetí (uplatňovaného v kulturní antropologii a také v interkulturní psychologii) je pojem kultura vztahován spíše k projevům chování lidí – tedy kulturou určitého společenství se míní jeho zvyklosti, symboly, komunikační normy a jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti, zachovávaná tabu. (Průcha, 2007, s. 45)

Zpočátku převládalo první pojetí pojmu kultura, avšak s vývojem kulturní antropologie došlo k rozšíření pojmu, který zahrnul i druhé pojetí zohledňující také sociální chování člověka, jeho hodnotový systém atd. Tento jev komentuje ve své publikaci „Jazyk i mežkulturnaja kommunikacija“ ruská filoložka Ter-Minasova:

„На смену понимания культуры как совокупности материальных и духовных достижений цивилизации пришло расширенное толкование этого термина, включающее все особенности исторических, социальных и психологических явлений, характерных для данного этноса, его традиции, ценности, взгляды,

институты, поведение, быт, условия жизни – словом, все стороны его бытия и сознания.“ (Ter-Minasova, 2004. s. 68)

Pro danou diplomovou práci jsou relevantní obě pojetí, jelikož za kulturní specifika můžeme považovat nejen odraz materiálních a duchovních výtvorů národa v jazyce, ale i odlišné komunikační normy a další jazykové prvky, které nejsou zakotveny ve slovní zásobě, avšak mohou činit překladateli značné problémy.

2.1.2. Kultura a civilizace

Pojem kultura bývá často zaměňován s pojmem civilizace, jelikož oba termíny shodně vyjadřují souhrn procesů a výsledků společenské činnosti člověka. Mezi těmito pojmy však existuje zásadní rozdíl. Civilizací totiž rozumíme:

„Уровень общественного развития и материальной культуры, достигнутый той или иной общественно-экономической формацией, а также степень и характер развития культуры определённых эпох и народов.“ (Slovar sovremennogo literaturnogo jazyka, 1965)

Civilizace tedy má nadnárodní charakter (mluvíme proto o civilizaci východní, západní, antické, křesťanské atd.). Naopak kulturu vymezují hranice jedné země, národa či určitého společenství lidí (např. kultura hippie)

Je třeba podotknout, že se kultura rozvíjela ve dvou směrech: 1) uspokojování materiálních potřeb člověka – z tohoto směru se rozvinula civilizace; 2) uspokojování duchovních potřeb, tj. kultura jako taková, jež má symbolickou povahu.

2.1.3. Definice pojmu kultura

Pokusme se uvést některé důležité definice pojmu kultura:

„Культура (от лат. cultura – возделывание, воспитание, образование, развитие, почитание), совокупность созданных человеком в ходе его деятельности и специфичных для него жизненных форм, а также самый процесс из созидания и воспроизводства. В этом смысле понятие культуры – в

отличие от понятия природы – характеризует мир человека и включает в себя ценности и нормы, верования и обряды, знания и умения, обычаи и установления (включая такие социальные институты, как право и государство), язык и искусство, технику и технологию и т. д. Различные типы культуры характеризуют определённые исторические эпохи (античная культура), конкретные общества, народности и нации (культура майя), а также специфические сферы деятельности (культура труда, политическая культура, художественная культура).“ (Rossijskij encyklopedičeskij slovar, 2001)

Z této definice vyplývá, že do pojmu kultura spadá široká škála jevů, jejichž společným jmenovatelem je člověk. Přitom je důležité zmínit, že kultura je produktem sociální, nikoli biologické činnosti člověka.

Kultura již od počátků lidské existence pomáhala člověku vyrovnat se s okolním světem pomocí rituálů, tradic a v neposlední řadě i náboženství, které se také považuje za součást kultury. Toto tvrzení dokládá také definice uvedená ve Velkém sociologickém slovníku:

„Kultura je souhrn prostředků a mechanismů specificky lidské adaptace k vnějšímu prostředí. Představuje program činnosti jednotlivců a skupin, který je fixovaný sociokulturními stereotypy a předávaný prostřednictvím kulturního dědictví. Kultura vystupuje v podobě a) útvarů lidské práce, b) sociokulturních regulativů (norem, hodnot, kulturních vzorců), c) idejí (kognitivních systémů), d) institucí organizujících lidské chování.“ (Velký sociologický slovník, sv. 1, 1996)

Pojmem kultura se zabývá také současný americký antropolog Murphy. Uvedme si tedy jednu z jeho definic:

„Kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím.“ (Murphy, 1998, s. 32)

Kultura je tedy předávána z generace na generaci a tímto je zajištěna její kontinuita. Člověk se stává příslušníkem určité kultury, a tedy i národa či etnika, během složitého procesu enkulturace.

Podle Psychologického slovníku „*Enkulturační neboli kulturní transmise je proces osvojování určité kultury jedincem od jeho narození až do dospělosti.*“ (Hartl a Hartlová, 2000).

Jedná se tedy o nevědomé přejímání kulturních norem, vzorců chování a zkušeností jedincem v průběhu jeho dospívání. Kultura je velmi důležitá při formování osobnosti člověka. Každý jedinec je součástí lidské společnosti a formování osobnosti je tedy určitá socializace a probíhá pod vlivem norem a hodnot, které jsou charakteristické pro určitý sociální kolektiv. Pro člena takového kolektivu je v podstatě nemožné vyhnout se jeho kulturnímu vlivu.

2.1.4. Národní kultura

Z toho vyplývá další důležitý aspekt kultury – každý jedinec spadá do určitého kulturního prostředí, které se liší národ od národa. Každý národ má svou specifickou kulturu. Můžeme tedy hovořit o „národní kultuře“. V této souvislosti je důležité upřesnit pojem národ.

Podle Velkého sociologického slovníku (1996, sv. 1) je národ vymežován takto:

„Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.“

K této definici se uvádějí tři typy kritérií, jimiž jsou národy identifikovány:

- Kritéria kultury: spisovný jazyk nebo společné náboženství nebo společná dějinná zkušenost.
- Kritéria politické existence: národy mají buď vlastní stát, nebo autonomní postavení v mnohonárodním či federativním státě.
- Psychologická kritéria: subjekty národa (jednotlivci) sdílejí společné vědomí o své příslušnosti k určitému národu.

Je tedy zcela zřejmé, že kultura je prvkem sjednocujícím společenství lidí a zároveň nezbytnou součástí národního vědomí.

Co je tedy národní kultura? Nezávisle na velikosti si lidské společenství vytváří své materiální a duchovní hodnoty. Národní kultura je tedy souhrn hodnot, které určitý národ sdílí a který jej činí odlišným od ostatních národů.

Rozdíl mezi národními kulturami činí možným takzvaný „kulturní dialog“, tj. komunikaci příslušníků různých kultur. Čím je národní kultura vyspělejší, tím více tíhne k dialogu s ostatními kulturami a prostřednictvím takovýchto kontaktů se obohacuje. Vstřebává totiž vše, čeho bylo ostatními kulturami dosaženo, během tohoto procesu však získané jevy unifikuje a standardizuje.

2.1.5. Subkultura

Existují však nejen národní a etnické kultury (tj. kultury tvořené různými etniky), ale také tzv. subkultury, které vznikají uvnitř národních kultur a jsou to kultury jednotlivých sociálních vrstev a skupin: subkultura mládeže, městská subkultura, subkultura zločineckého světa atd.

Základem pro vznik subkultury může být hudební styl, životní postoje či politické názory. V naší diplomové práci se např. setkáváme s reáliemi příznačnými pro subkulturu ruských podnikatelů začátku 90. let 20. století, kterým se přezdívalo „noví Rusové“ a kteří se odlišovali od zbytku společnosti svým finančním zázemím. Vzhledem k tomu, že chtěli svou odlišnost dávat najevo, vznikla u nich i zvláštní mluva, kterou bychom mohli před časem zařadit do žargonu¹, avšak dnes již pronikla do hovorové ruštiny. Tato subkultura již byla před časem vstřebána oficiální kulturou a stala se její součástí. V současném Rusku však vznikají stále další subkultury, které se zasazují o obohacení národní kultury.

Subkultura se vyznačuje specifickou slovní zásobou, způsoby chování a hodnotami, které vyznává. Zkoumání různých subkultur je důležité pro pochopení procesů diferenciací a integrace kultury, na které mohou mít vliv např. urbanizace nebo zvýšení sociální mobility, které vedou k odtržení od kulturních tradic.

Subkultury dvou různých jazyků se nemusí překrývat, tak například, zcela jistě v češtině nenajdeme výrazy, které řadíme k mluvě „nových Rusů“. V dnešním globalizovaném světě je však větší pravděpodobnost, že některé subkultury budou

¹ Zde i nadále použijeme zobecnující termín „žargon“, který zahrnuje lexiku slangovou, profesionalismy a argot.

shodné (např. subkultura emo, skinheads či goth). Je otázkou, zda si tato subkultura vytvoří své vlastní výrazivo, či bude přejímat výrazy spolu s kulturou, kterou přejímá. Přesto, že tendence k přejímání anglicismů je v současnosti celosvětová, v ruštině je tento jev mnohem rozsáhlejší, zejména mezi mládeží a v médiích. Pro člověka, který vstupuje do mezikulturní komunikace, je nutné brát tuto tendenci na zřetel.

Z výše uvedených úvah a poznatků vyplývá, že kultura je souhrnem materiálních a duchovních hodnot společných určitému národu či společenství lidí. Je předávána z generace na generaci během složitého procesu enkulturace. Kultura se nachází v neustálé interakci s jinými kulturami a tudíž se neustále rozvíjí. Zároveň je však stabilním systémem, kterým se vymezuje vůči ostatním kulturám. Kultura je mimo jiné kritériem existence národa.

2.2. Kultura a jazyk

2.2.1. Definice pojmu jazyk

Jazyk je nástrojem verbální komunikace a jednou z nejdůležitějších součástí kultury. Zvláštnosti myšlení a chování jednotlivých národů jsou zachyceny v jazyce a odrážejí se v něm.

O schopnosti jazyka uchovávat nejcennější hodnoty národa již v roce 1945 poeticky psal ruský pedagog Ušinskij:

„В языке одухотворяется весь народ и вся родина; в нем претворяются творческой силой народного духа в мысль и звук небо отчизны, ее воздух, физические явления, ее климат, ее поля, горы и долины, ее леса и реки, ее бури и грозы... Но в светлых, прозрачных глубинах народного языка отражается не одна природа родной отчизны, но и вся история духовной жизни народа.“
(Ušinskij, 1945, s. 8)

Jazyk je tedy odrazem společnosti, zrcadlí se v něm svět, který člověka obklopuje. Zmiňuje se o tom ve své knize o interkulturní komunikaci i současná badatelka Ter-Minasova:

„Язык – зеркало культуры, в нём отражается не только реальный мир, окружающий человека, не только реальные условия его жизни, но и общественное самосознание народа, его менталитет, национальный характер, образ жизни, традиции, обычаи, мораль, система ценностей, мироощущение, видение мира.“ (Ter-Minasova, 2004, s. 17)

Jinými slovy, jazyk je pokladnice kultury. Uchovává kulturní hodnoty ve slovní zásobě, v gramatice, v příslovích a pořekadlech, ve folklóru, v umělecké tvorbě a v psané i mluvené řeči.

Další důležitá definice jazyka je uvedena v ruském Slovníku lingvistických termínů:

„Язык – одна из самобытных семиологических систем, являющаяся основным и важнейшим средством общения членов данного человеческого коллектива, для которых эта система оказывается также средством развития мышления, передачи от поколения к поколению культурно-исторических традиций и тп.“ (Slovar lingvističeskich terminov, 1996)

Společně s jazykem si děti osvojují i kulturní hodnoty předchozích generací, jelikož pomocí jazyka se utváří osobnost člověka, jeho názory na svět a vztah k ostatním lidem. Potvrzuje to i tvrzení ruského psychologa Leonťjeva, který se zabýval otázkou vědomí:

„Онтогенетический процесс формирования человеческой психики создается не воздействием самих по себе словесных раздражителей, а является результатом специфического процесса присвоения, который определяется всеми обстоятельствами развития индивидов в обществе.“ (Leonťjev, 1981, s. 378)

Velmi výstižně je tento jev také popsán v knize „Jazyk i kultura“ ruských lingvistů Vereščagina a Kostomarova, kteří tvrdí, že se člověk nerodí ani jako Němec, ani jako Japonec, ale stává se jim v důsledku setrvávání v určitém společenství lidí, v prostředí určitého národa. Výchova dítěte probíhá působením národní kultury, jejímiž nositeli jsou lidé, kteří dítě obklopují. (Kostomarov, Vereščagin, 1990, s. 25)

Další důležitou vlastností jazyka je jeho proměnlivost. Jazyk ovlivňuje myšlení člověka a člověk naopak ovlivňuje a přetváří jazyk. Díky této vzájemné interakci dochází k rozvoji jazyku, který do sebe vsakuje všechny nové skutečnosti.

„Язык тесно переплетен с духовным развитием человечества и сопутствует ему на каждой ступени его локального прогресса или регресса, отражая в себе каждую стадию развития.“ (Humboldt, 2000, s. 49)

Konečně, jazyk se vyznačuje tím, že bez něj bychom si život ve společnosti nedokázali představit. Tento fakt můžeme doložit citací ruského filologa a odborníka v oblasti literární vědy Gasparova:

„Язык окружает наше бытие как сплошная среда, вне которой и без участия которой ничто не может произойти в нашей жизни. Однако эта среда не существует вне нас как объективированная данность; она находится в нас самих, в нашем сознании, нашей памяти, изменяя свои очертания с каждым движением мысли, каждым проявлением нашей личности. Вот эта наша постоянная, никогда не прекращающаяся жизнь „с языком“ и „в языке“ и есть то, что я предлагаю назвать языковым существованием.“ (Gasparov, 1996, s. 6)

Ze všech předchozích definicí je zřejmé, že jazyk je velmi složitým jevem. Francouzský lingvista Benveniste před několika desetiletími psal:

„Свойства языка настолько своеобразны, что можно, по существу, говорить о наличии у языка не одной, а нескольких структур, каждая из которых могла бы послужить основанием для возникновения целостной лингвистики.“ (Benveniste, 1974, s. 29)

Ruský sémiotik Stěpanov zobrazil komplikovanou podstatu jazyka pomocí několika přirovnání, jelikož ani jedno z nich není schopno samostatně vyjádřit všechny aspekty jazyka: 1) jazyk jakožto jazyk individua; 2) jazyk jakožto součást jazykové rodiny; 3) jazyk jakožto struktura; 4) jazyk jakožto systém; 5) jazyk jakožto typ a charakter; 6) jazyk jakožto počítač; 7) jazyk jakožto prostor mysli a ducha, tj. jazyk jakožto výsledek složité kognitivní činnosti člověka. (Stěpanov, 1985, s. 36-38)

V souladu se sedmým bodem je jazyk výsledkem činnosti národa, výsledkem činnosti tvůrčí osobnosti a také výsledkem normalizační činnosti státu či institucí, které vydávají normy a pravidla.

Tato přirovnání se na konci dvacátého století rozrostla o další: jazyk jakožto produkt kultury, její důležitá součást a podmínka existence.

2.2.2. Vztah jazyka a kultury

Již v antických dobách byla jasně zformulována zásadní filozofická otázka – v jakém vztahu je myšlení a bytí. Diskuse kolem této otázky přivedly pozornost vědců k podstatě jazyka, k jeho roli při poznávání světa. Můžeme pozorovat dva zcela odlišné přístupy k této problematice. Dle jednoho z nich, poznávání světa a myšlení nezávisí na jazyce, jehož úkolem je pouze sloužit komunikaci mezi lidmi. V souladu s druhým přístupem, svět je poznáván skrze jazyk a díky jazyku a jeho úkolem je nejen přenášet myšlenky, ale také uchovávat veškeré vědění v individuálním a kolektivním vědomí lidstva.

Ve skutečnosti jazyk a myšlení jsou vzájemně propojeny a jedno nemůže existovat bez druhého. Jednou z funkcí jazyka je funkce poznávací, díky níž se jazyk stává materiálním základem myšlení každého člověka.

2.2.3. Jazykový obraz světa

Chceme-li mluvit o kultuře a jazyku, měli bychom také zmínit pojem jazykový obraz světa. Myšlenka o existenci národně-specifických jazykových obrazů světa se zrodila v německé filologii již na konci 18. století.

Tak, například, německý vědec Humboldt ve svých pracích často pokládal filozofické otázky, na které nemůže dát jednoznačnou odpověď ani současná lingvistika. Tento zakladatel německé jazykovědy se mimo jiné zabýval komparativní antropologií, jejímž cílem je zkoumání jazyka ve vztahu k myšlení a smyslovému vnímání. (Humboldt, 1984, s. 7)

Badatel postupně docházel k názoru, že jedině pomocí jazyka je možné odhalit tajemství lidské a národní povahy. V souladu s touto myšlenkou Humboldt

postupně vypracovává metodu, jejímž prostřednictvím je možné přiblížit se k původní jednotě jazyka a myšlení a taktéž k roli fenoménu kultury. Tímto značně přispěl ke sjednocení kulturologie a lingvistiky.

V roce 1801 ve své monografii o baskičtině Humboldt píše:

„Язык, не только понимаемый обобщённо, но и каждый в отдельности, даже самый неразвитый, заслуживает быть предметом пристального изучения... Разные языки – это не различные обозначения одного и того же предмета, а разные видения его... Путём многообразия языков непосредственно обогащается наше знание о мире и то, что нами познаётся в этом мире; одновременно расширяется для нас и диапазон человеческого существования.“
(Humboldt, 1984, s. 9)

Z výše uvedeného výroku vyplývá, že si Humboldt byl vědom zásadních rozdílů mezi jazyky, avšak nevyklučoval možnost jejich srovnání a analýzy, která by mohla pomoci při stanovování shod a odlišností ve slovní zásobě.

Koncepce Humboldta byla později interpretována a rozvedena v pracích mnoha předních světových jazykovědců: A. A. Potěbni, J. N. Baudouina de Courtenay, R. Jakobsona a dalších.

V Humboldtově výzkumu později pokračoval také německý lingvista Weisgerber, který na základech svého předchůdce vystavěl teorii jazykového obrazu světa (*Weltbild der Sprache*).

„Словарный запас конкретного языка, - писал Weisgerber - включает в целом вместе с совокупностью языковых знаков также и совокупность понятийных мыслительных средств, которыми располагает языковое сообщество; и по мере того, как каждый носитель языка изучает этот словарь, все члены языкового сообщества овладевают этими мыслительными средствами; в этом смысле можно сказать, что возможность родного языка состоит в том, что он содержит в своих понятиях определённую картину мира и передаёт её всем членам языкового сообщества.“ (Weisgerber, 1993, s. 153).

Z tohoto výroku vyplývá, že jazyk je nástrojem sdílení jazykového obrazu světa mezi nositeli jazyka. Weisgerber byl také přesvědčen, že jedině prostřednictvím tohoto jazykového obrazu světa je člověk schopen vnímat realitu:

„Язык позволяет человеку объединить весь опыт в единую картину мира и заставляет его забыть о том, как раньше, до того, как он изучил язык, он воспринимал окружающий мир.“ (Weisgerber, 1993, s. 203).

Připouštěl si však Weisgerber alespoň částečnou nezávislost lidského vědomí na jazykovém obrazu světa? Připouštěl, avšak pouze v jeho rámci. Jinými slovy, odpoutat se od jazykového obrazu světa, který je pevně ukotven v lidském vědomí, není v lidských silách.

Převážná část informací o světě se k člověku dostává prostřednictvím jazyka, proto můžeme říct, že člověk žije spíše ve světě konceptů, které si sám vytvořil pro své intelektuální, duchovní a sociální potřeby, než ve světě věcí a předmětů. Jazykový obraz světa odráží realitu skrz kulturní obraz světa, který není ničím jiným, než obrazem světa projektovaným do lidského vědomí. Je to světonázor utvořený v důsledku zkušeností a duchovní činnosti.

Pojem kulturního obrazu světa můžeme najít v knize „Человеческий фактор в языке“:

„Наиболее адекватным пониманием картины мира является её определение как исходного глобального образа мира, лежащего в основе мировидения человека, репрезентирующего сущностные свойства мира в понимании ее носителей и являющегося результатом всей духовной активности человека.“ (Kubrjakova, 1988, s. 21)

2.2.4. Jazykový relativismus

V etnopsycholingvistice je otázka vztahu mezi jazykem a kulturou spojena se jmény antropologa Sapira a lingvisty Whorfa.

Tito američtí vědci rozvinuli teorii jazykového relativismu, která má kořeny již v názorech Humboldta, Wundta a jiných evropských učenců 19. století, kteří uvažovali ve svých pracích o vztazích mezi jazykem a myšlením.

Podstata teorie jazykového relativismu tkví v tom, že struktura jazyka určuje strukturu myšlení a způsob poznávání okolního světa.

Edward Sapir psal o vlivu jazyka na myšlení následující:

„Люди живут не только в объективном мире вещей и не только в мире общественной деятельности, как это обычно полагают; они в значительной мере находятся под влиянием того конкретного языка, который является средством общения для данного общества. „Реальный мир“ в значительной степени бессознательно строится на основе языковых норм данной группы. Мы видим, слышим и воспринимаем так или иначе те или другие явления главным образом благодаря тому, что языковые нормы нашего общества предполагают данную форму выражения.“ (Sapir, 1993, s. 81)

Jinými slovy, v souladu s teorií Sapira a Whorfa způsob poznání reality závisí na jazyce, ve kterém člověk uvažuje. Lidé hodnotí svět a třídí poznatky podle příslušnosti k určité jazykové skupině. V souladu s touto teorií poznání nemá objektivní, obecně platnou povahu.

Další Sapirovo tvrzení je ještě kategoričtější:

„Мир, в котором живут общественные образования, говорящие на разных языках, представляет собой различные миры, а не один и тот же мир с различными этикетками...“ (Sapir, 1993, s. 57)

Teorie jazykové relativity je některými odborníky odmítána jakožto nevěrohodná. Český lingvista K. Horálek například argumentoval takto:

„Vidět v jazykové rozrůzněnosti různý způsob chápání skutečnosti nebo postoje ke skutečnosti není možné již proto, že každý jazyk může podle potřeby vyjádřit jakékoli pojetí skutečnosti“ (Horálek, 1967, s. 72)

2.2.5. Shody a rozdíly ve vztahu jazyka a kultury

Vzájemné působení jazyka a kultury je třeba zkoumat velmi opatrně a brát na zřetel všechna specifika, jež je charakterizují. Jazyk a kultura mají mnoho společného:

1) kultura je, stejně jako jazyk, formou vědomí, které odráží vidění světa člověka; 2) kultura a jazyk se nacházejí ve vzájemném dialogu; 3) subjektem kultury a jazyka je vždy individuum nebo socium, osobnost nebo společnost; 4) normativní stránka je společná jazyku a kultuře; 5) historismus je podstatným rysem jak jazyka, tak kultury; 6) jazyk a kulturu spojuje protiklad „dynamika – statika“.

Jazyk a kultura jsou taktéž vzájemně propojeny: 1) v komunikačních procesech; 2) v ontogenezi (formování jazykových schopností a osobnosti člověka); 3) ve fylogenezi (formování člověka jakožto součásti společnosti).

Jazyk a kultura se však také v několika podstatných věcech liší: 1) jazyk se převážně zaměřuje na masového adresáta, kdežto v kultuře je nejvyšší hodnotou jedinečnost; 2) přesto, že je kultura znakovým systémem (stejně jako jazyk), postrádá schopnost samostatně se uspořádat; 3) jazyk a kultura jsou různé sémiotické systémy.

Dle názoru slovenských badatelek Gromové a Müglové, jazyk a kultura mají společné to, že to jsou společenské fenomény založené na společenských konvencích a tvoří komplex navzájem se podmiňujících vazeb. Zároveň však mají celou řadu odlišností. Za nejdůležitější považují autorky fakt, že jazyk je instrumentální systém na vyjádření myšlenkových obsahů, zatím co kultura není výrazivem, ale samotným výrazem, tj. obsahem, který se zprostředkovává pomocí jazyka. (Gromová, Müglová, 2005, s. 17)

Vztah mezi jazykem a myšlením je jednou z nejsložitějších otázek jak lingvistiky, tak filozofie, v této diplomové práci však není potřeba stanovovat, který z těchto fenoménů je prvotní a který je druhotný. Pro účely této práce je nejdůležitější fakt, že jazyk a myšlení jsou ve velmi těsném vztahu s kulturou a realitou a navzájem se ovlivňují.

2.3. Kultura a tlumočení

2.3.1. Tlumočení a kulturní kompetence

Tlumočení je zprostředkovanou komunikací mezi dvěma jazyky a tedy i mezi dvěma kulturami. Mezikulturní faktor hraje v procesu tlumočení zcela zásadní roli a

ovlivňuje jak proces porozumění, tak i tlumočnický výstup. Tlumočnick by tedy měl disponovat určitou kulturní kompetencí, tzn. znalostí výchozí a cílové kultury.

Tlumočení je komplexním procesem, který zahrnuje porozumění explicitně i implicitně vyjádřených prvků, překódování informace pomocí druhého jazyka a vyjádření invariantu. Vyžaduje tedy hlubokou znalost výchozí i cílové kultury a jazyka.

Tuto myšlenku dokládá následující tvrzení:

„В современном языкознании перевод не без основания определяется как одна из основных проблем человеческого общения: ту или иную форму „перевода“ обязательно предполагает не только изучение иностранного языка и овладение родным языком, но и всякое выражение и сообщение мыслей, всякое усвоение выраженного другими...“ (Achmanova, Meščuk, Padučeva, Frumkina, 1961, s. 20)

Príslušníci různých kulturních společenství zpravidla ovládají pravidla chování diktovaná kulturou zcela intuitivně. Pro tlumočnicka je však pouhá intuice nedostačující, tato pravidla si musí uvědomovat a vědomě s nimi při tlumočení zacházet. Kulturní kompetence se tedy dá definovat jako vědomá znalost a ovládání kultury. Přičemž to platí jak pro kulturu vlastní, tak i pro cizí.

Jak podotýká ruský lingvista Vereščagin:

„Участники акта общения должны иметь до известной степени общую социальную историю. Под социальной историей человека понимаются те его характеристики, которые у него возникают в результате воспитания в пределах определенной социальной группы или – шире – языковой общности. Сюда относится поведение человека, система его мировоззренческих взглядов, этических оценок, эстетических вкусов и – самое главное – большая часть его знаний.“ (Vereščagin, 1969, s. 13)

V ideálním případě by tedy účastníci komunikace měli sdílet společnou kulturu. Při tlumočení je ovšem splnění této podmínky velmi obtížné, tlumočnick bude vždy příslušet k opačné kultuře, ať již výchozí či cílové.

„... говорящие на одном языке используют для общения знаки с более или менее общим для всех них значением и обладают общими фоновыми знаниями. Они принадлежат к одной и той же культуре, у них общая история, литература, общественное устройство, повседневная жизнь. Такая общность и обеспечивает в большинстве случаев успешную коммуникацию. Отсутствие этой общности при общении людей, говорящих на разных языках, во многом определяет специфику перевода.“ (Ter-Minasova, 2004, s. 48)

Jak dokládá Slovník lingvistických termínů, myšlenku o důležitosti kulturní kompetence vyjádřilo již mnoho vědců (příčemž kulturní kompetencí je zde chápána znalost reálií):

„К выводу о необходимости владения коммуникантом помимо языка совокупностью фоновых знаний – которые ныне определяются как „обобщенное знание реалий говорящим и слушающим, являющееся основой языкового общения“ пришли многие ученые.“ (Achmanova, 1966, s. 498)

Na nebezpečí ignorování kulturního pozadí upozorňoval také Meillet:

„Нельзя понять язык, не имея представления об условиях, в которых живет народность, говорящая на этом языке.“ (Meillet, 1954, s. 8).

Poněkud jinak tuto myšlenku vyjádřil Čarňak:

„Мы предполагаем, что важной чертой, общей для большинства случаев использования языка, является применение к тексту или к отдельному высказыванию предварительно накопленных знаний для выделения умозаключений.“ (Čarňak, 1983, s. 173)

Z tohoto tvrzení vyplývá, že použití jazyka neshledává možným bez předchozího získání znalostí potřebných pro vyvození závěrů, tedy pro správné porozumění. Překonání jazykové bariéry tedy nestačí pro zajištění efektivní komunikace mezi představiteli různých kultur. Je potřeba překonat též kulturní bariéry.

Podle Ter-Minasové zásadní problémy, se kterými se tlumočníci setkávají, jsou spojeny s jazykovými specifiky a odlišnými způsoby použití jazyků pro pojmenování objektů a popis situace. Uvádí tři typy problémů: specifika sémantiky jazykových jednotek, rozdíl mezi jazykovými obrazy světa, které odrážejí realitu a rozdíl v samotné realitě, která je popisována. (Ter-Minasova, 2004, s. 31)

Shodně se vyjadřuje také kolektiv autorů knihy „Těkst kak javlenije kulʹtury²“: Podotýkají, že národní kulturní specifika mohou značně komplikovat proces interkulturní komunikace. Mezi složky kultury s národně-specifickým zabarvením řadí:

- a) tradice, zvyky a obřady
- b) kultura každodenního života, která je těsně spjata s tradicemi
- c) každodenní chování (zvyky představitelů určité kultury) a s ním spojený mimický a pantomimický kód
- d) „národní obraz světa“ odrážející specifické vnímání okolního světa a zvláštnosti národního myšlení
- e) umělecká kultura odrážející kulturní tradice určitého národa

Tlumočnickovi při porozumění nestačí znát slova, ale především to, co za těmito slovy stojí. Jinak řečeno, procesy verbální recepce se nerealizují na základě analýzy sémantických znaků, ale jazykové myšlení je determinované našim zkušenostním a vědomostním horizontem.

Britský tlumočník Jones k otázce kulturní problematiky při tlumočení uvádí, že kulturní rozdíly se mohou v textu projevit explicitně či implicitně:

„Explicitly, the speaker makes references to political, economical, social, academic institutions and systems, intellectual concepts [...] that have no direct equivalent in the language of the person they are addressing, and indeed may be totally unknown – and therefore meaningless – to that person. The interpreter’s task is to instill meaning into the text for the target audience, if necessary (and if possible) by providing the requisite explanations... Implicitly, and much more insidiously, the

² Antipov, Donskich, Markovina, Sorokin, 1989, s. 77

intellectual approach to any given question – and therefore the means used by a speaker to express their ideas – will depend on the speaker’s cultural background. The interpreter must make the audience understand the real meaning, either through judicious choice of synonyms or by rewording a sentence, or at last through appropriate tone of voice.” (Jones, 1998, s. 3)

2.3.2. Tlumočení jako mezikulturní komunikace

Tlumočení by mělo být chápáno především jako mezikulturní komunikace. Problém mezikulturní komunikace je v současnosti zkoumán především v rámci kulturologického směru v psycholingvistice. Mezikulturní komunikace je zjednodušeně komunikací představitelů různých národů.

Můžeme najít několik definic vztahujících se k pojmu mezikulturní komunikace:

„Межкультурная коммуникация – адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам.“ (Vereščagin, Kostomarov, 1990, s. 26)

Je velmi zajímavé, že lingvisté Verščagin a Kostomarov interkulturní komunikaci rozumí nejen proces komunikace dvou rozdílných kultur, ale také jeho výsledek – adekvátní vzájemné porozumění.

Jinou definici uvádí Lehmannová:

„Stručně lze pojem mezikulturní komunikace vymezit jako reflexi komunikačního procesu mezi individuálními a nadindividuálními subjekty příslušejícími k rozdílným kulturním systémům. O efektivnosti mezikulturní komunikace lze hovořit, pokud v procesu interakce nedochází ke zkrácení předávaných informací, které by vyplývalo z rozdílností kulturních systémů.“ (Lehmannová, 1999, s. 21)

Zde je již myšlenka vzájemného porozumění konkretizována, jedná se o předání nezkrácených informací. V obou případech můžeme pozorovat, že se badatelé nezmiňují o úplnosti předávaných informací. Určitá informační ztráta je tedy při mezikulturní komunikaci předpokládána.

Lehmannová dále také vysvětluje, že mezikulturní komunikace se významně liší od monokulturní komunikace (tj. probíhající mezi příslušníky téže kultury):

„Subjekty mezikulturní komunikace vstupují do komunikačního procesu s odlišnými, kulturou determinovanými kognitivními a emocionálními strukturami, s odlišnými způsoby vnímání a hodnocení skutečnosti.“ (Lehmannová, 1999, s. 26)

Jedním z problémů interkulturní komunikace je problém porozumění sdělení, které bylo vytvořeno v jiné kultuře. Takovýto druh komunikace je nutně spjat se ztrátou určité části invariantu, smyslu sdělení.

Během procesu mezikulturní komunikace jsou kultury konfrontovány a buď mohou být recipientem přijaty, nebo odmítnuty. Je však třeba zmínit, že v souvislosti se stále narůstající migrací ve světě začíná převládat multikulturnost (policulturality). Podmínkou normálního rozvoje společnosti se tak stává princip tolerance k různým projevům rozličných kultur. Jinými slovy, z praxe mezikulturní komunikace vyplývá nejen fakt, že existují různé způsoby vidění světa, ale také nutnost překonání bariér tvořených národně-specifickými rozdíly mezi dvěma kulturami.

Tendence zkoumat překlad a tlumočení jako mezikulturní fenomén nemá v teoretických výzkumech dlouhou tradici. V 50.-60. letech minulého století sporadicky nacházíme v teoretických pracích o překladu zmínky o důležitosti vztahu kultury a překladu, převládají však lingvistické anebo literárněvědné přístupy ke zkoumané problematice. Až v 70.-80. letech se kulturnímu aspektu překladu začíná věnovat systematictější pozornost. V translatologickém výzkumu se tedy berou do úvahy i mimotextové faktory (autor, autorský záměr, příjemce, realita, tradice), které nesporně mají vliv na koncepci překladatele i na použité překladatelské metody a postupy. Translatologie se začíná chápat jako interdisciplinární věda. Faktor kultury v překladu víceméně předznamenal vstup jiných vědních disciplín do translatologického výzkumu.

Translatologie obohatila předmět svého zkoumání o poznatky z lingvistických disciplín (psycholingvistika, sociolingvistika, pragmalingvistika, etnolingvistika) i o transdisciplinární poznatky z takových vědních oborů, jako jsou kulturologie, interkulturní psychologie, kulturní a psychologická antropologie, neurofyzilogie a umělá inteligence.

„Interdisciplinárnost v translatológii a s ní také výrazná orientace na výzkum překladu z kulturologického aspektu se ve světě naplno prosadila v 90. letech minulého století. Čím dál více se překlad začíná zkoumat jako mezikulturní fenomén a překladatel jako zprostředkovatel mezi dvěma kulturami (S. Bassnettová, Ch. Nordová, L. Venuti, Ch. Schäffnerová, B. Hatim, D. Katan a další).“ (Gromová, Müglová, 2005, s. 66, překlad ze slovenštiny: T. J.)

Díky těmto poznatkům je dnes možné nahlížet na problematiku tlumočení z globálnějšího hlediska, mimo jiné tedy i z hlediska kulturologického. Tento pohled se jeví velmi důležitým, pokud vezmeme v úvahu závěry z předchozích kapitol, a sice, že kultura a jazyk jsou ve velmi těsném vztahu a navzájem se ovlivňují. Jazyk je nástrojem tlumočnicka a má-li mu dobře sloužit, musí s tímto nástrojem umět zacházet.

2.4. REÁLIE

V předchozích kapitolách jsme si vysvětlili pojem kultura, objasnili vztah kultury a jazyka a poukázali na důležitost kulturní kompetence překladatele. V této kapitole se budeme zabývat kulturními specifiky, jakožto konkrétními projevy kultury v jazyce, se kterými se překladatel potýká.

2.4.1. Kulturní specifika

Vztahem kultury a překladu se mimo jiné zabývají ve své knize *Kultúra - Interkulturalita - Translácia* slovenské badatelky Gromová a Müglová. V této souvislosti například uvádějí pojem **kulturní specifikum**. Dle jejich názoru kulturní specifikum jako translatologická kategorie je vyjádřením komplementárního vztahu mezi jazykem a kulturou. Dále uvádějí, že kulturní specifika jsou charakterizovaná subjektivitou (související s různým, kulturně determinovaným viděním reality, tj. s jazykovým relativismem) a nadindividualitou (zdůrazňující to, co je společné pro příslušníky daného jazykového a kulturního společenství, tj. reflexi celého kulturně-historického pozadí, jež je směrodatné pro konvenční, jazykové a sociální chování jedince). Specifické je to, co jazyky odlišuje, odděluje i rozděluje. Jazykové kulturně podmíněné inkongruence zahrnují celou

škálu výrazových prostředků. (Gromová, Müglová, 2005, s. 21; překlad ze slovenštiny T. J.)

Mezi kulturní specifika lze zařadit některé oblasti slovní zásoby, odlišné komunikační konvence, rozdíly v rovině konotací a mnoho jiných jevů, které by bylo velmi zajímavé zkoumat z překladatelského resp. tlumočnického hlediska. Převod reálií je totiž velmi komplikovaným překladatelským úkolem a problém překladateli může činit nejen překlad kulturně vázaného slova, ale i celé situace.

Mezi kulturní specifika můžeme zařadit i reálie, kterými se v naší diplomové práci zabýváme, a proto je budeme v této kapitole podrobněji zkoumat. Existuje celá řada definic pojmu reálie, uvedeme zde však pouze některé z nich, svým obsahem nejlépe odpovídající účelům dané práce.

2.4.2. Definice pojmu reálie

Dle bulharských jazykovědců Vlachova a Florina: *„Реалии обозначают слова, называющие элементы быта и культуры, исторической эпохи и социального строя, государственного устройства и фольклора, т. е. специфических особенностей данного народа, страны, чуждых другим народам и странам.“* (Vlachov, Florin, 1980, s. 9)

Jinými slovy, reálie označují jevy a předměty specifické pro určitý národ či zemi a těsně spjaté s kulturou a dějinami tohoto národa. Reálie se můžou vztahovat ke všem oblastem lidského života – každodennímu životu, umění, práci, politice i společenskému životu.

Ruský lingvista Barchudarov definuje pojem reálie takto:

„Реалии – это слова обозначающие предметы, понятия и ситуации, не существующие в практическом опыте людей, говорящих на другом языке. Сюда относятся слова, обозначающие разного рода предметы материальной и духовной культуры, свойственные только данному народу.“ (Barchudarov, 1975, s. 95)

Reálie tedy označují předměty materiální a duchovní kultury, které v jiné kultuře neexistují nebo téměř neexistují. Tuto myšlenku potvrzuje ve své definici také současná ruská jazykovědkyně Kazakovová:

„Реалии - именованя национально-культурных объектов, характерных для исходной культуры и сравнительно мало или вовсе не известных переводящей культуре.“ (Kazakova, 2001, s. 72).

Jak Vlachov a Florin, tak i Barchudarov shodně připisují reálie určitému národu. Reálie však vznikají nejen v národní kultuře, ale i v kulturách určitých společenstev (tzv. subkulturách). Můžeme se tak setkat s reáliemi nových Rusů, s reáliemi nejbohatších společenských vrstev současného Ruska atd. Některé reálie jsou tedy charakteristické pouze pro určitou sociální skupinu a mohou se vymezovat vůči zbytku slovní zásoby daného jazyka.

2.4.3. Vznik reálií

Jak reálie vznikají a proč se liší od zbytku slovní zásoby? Na tuto otázku odpovídá ruský badatel Švejcer ve své práci „Теорія переклада“, kdy objasňuje pojem reálie takto:

„Реалии – предметы или явления, связанные с историей, культурой, экономикой и бытом.“ (Švejcer, 1988, s. 250).

Reálie jsou tedy hluboko zakotveny v národní kultuře, dějinách a způsobu života. Rozdílné vnímání okolního světa, rozdílné životní podmínky i historický vývoj dávají vzniknout slovům, která označujeme jako reálie.

Pokud bychom měli shrnout naše poznatky o reáliích z pohledu translatologie, dospějeme k závěru, že do oblasti reálií spadají všechny jazykové jednotky výchozího jazyka, které označují jeho specifické prvky a jejichž převod je nutně spjat s určitými informačními ztrátami.

2.4.4. Reálie a bezekvivalentní lexika

Postavíme-li proti sobě slovní zásobu dvou různých jazyků, můžeme vymezit tři základní druhy ekvivalence. Prvním případem je tzv. úplná ekvivalence, která se vyskytuje velice zřídka a týká se většinou slov jednoznačných, především termínů.

Druhý případ je naopak nejrozšířenější a nazývá se částečná ekvivalence. Sem můžeme zařadit slova polysémní, tj. slova s větším počtem významů. Jeden či několik významů daného slova může mít odpovídající ekvivalent v druhém jazyce, běžné jsou však případy, kdy některý význam slova nemá v druhém jazyce svůj ekvivalent. Do druhé skupiny můžeme zařadit i případy, kdy se sémantická pole jednotlivých slov nekryjí nebo se liší diferencovaností významu. Třetí okruh tvoří bezekvivalentní slovní zásoba, tedy slova či slovní spojení, která nemají ve slovní zásobě druhého jazyka ani plný, ani částečný ekvivalent.

S termínem bezekvivalentní slovní zásoba se můžeme setkat u mnoha autorů, každý ho však chápe poněkud jinak. Ruští autoři Vereščagin a Kostomarov ztotožňují pojem bezekvivalentní slovní zásoba s pojmem reálie a zařazují sem slova, která nemají svůj jediný stálý ekvivalent vztahující se k identickému obsahu. Existenci bezekvivalentních slov, která představují 6-7% aktivní ruské slovní zásoby, vysvětlují rozdílností dvou daných kultur. (Vereščagin, Kostomarov, 1983, s. 59)

Poněkud jinak posuzují reálie a bezekvivalentní slovní zásobu bulharští lingvisté Vlachov a Florin. Obě kategorie jim totiž nesplývají, naopak reálie představují jakési neměnné jádro v rámci bezekvivalentní slovní zásoby:

„В общих чертах слово может быть реалией по отношению ко всем или большинству языков, а безэквивалентным – преимущественно в рамках данной пары языков, то есть, как правило, список реалий данного языка будет более или менее постоянным, не зависящим от переводящего языка, в то время как словарь безэквивалентной лексики окажется различным для разных пар языков.“ (Vlachov, Florin, 1980, s. 43)

Často se jako jeden ze základních rysů bezekvivalentní lexiky uvádí její nepřeložitelnost. Nelze však říci, že by taková slova byla zásadně nepřeložitelná,

(popřeli bychom tím samotné základy této práce), je však nutné podotknout, že všechny způsoby převodu bezekvivalentní slovní zásoby jsou spojeny s určitou informační ztrátou.

Velice blízko mají k bezekvivalentní lexice též slova s bezekvivalentním konotativním významem, tedy slova, jejichž denotáty (tj. objektivní obsah) si v obou jazycích plně odpovídají, avšak neodpovídají si jejich konotáty (tj. emocionálně-estetické asociace).

Tato slova většinou mají přímý ekvivalent v cizím jazyce, avšak ztrácejí onen asociační komponent. Vezmeme-li jako příklad ruské slovo *бепѣза*, můžeme ho bez problémů přeložit do řady jazyků, avšak pouze pro Rusa bude mít specifický emocionálně-estetický význam spojený s mnoha osobními představami o rodné zemi.

Slova s bezekvivalentním konotativním významem tedy sice mají k reáliím velice blízko, avšak k reáliím je zařadit nemůžeme. Každá reálie totiž má svůj dobový či místní kolorit, tedy jakési zabarvení, které získává díky příslušnosti k referentu, který reálie označuje, k danému národu, zemi, či jako v případě naší diplomové práce – k určité historické epoše nebo společenské vrstvě. Konotativní slova však tento místní či dobový kolorit postrádají (vyjadřují pouze emocionálně-estetický komponent).

Na závěr je třeba uvést, že je nutností, aby se tlumočnick bezekvivalentní slovní zásobou podrobně zabýval. *„Поскольку системы понятий в разных языках не совпадают... постольку при изучении иностранного языка приходится усваивать себе не только новую звуковую форму слов, но и новую систему понятий, лежащую в их основе.“* (Ščerba, 1947, s. 67)

2.4.5. Klasifikace reálií

Charakteristickými rysy reálií jsou jejich obsah, který je spojen s určitou zemí, národem, sociální vrstvou a náleží k určitému historickému období. Na základě těchto příznaků badatelé navrhli předmětnou, časovou a místní klasifikaci reálií. Existuje velké množství klasifikací různých autorů, pro naši diplomovou práci jsme však zvolili klasifikaci bulharských badatelů Vlachova a Florina. Přesto, že byla

publikována v roce 1980, je zdaleka nejpropracovanější a troufáme si říct, že dosud nezastarala. Ve srovnání například s klasifikací uznávaného ruského jazykovědce Vinogradova z roku 2001, která nabízí pouze předmětnou klasifikaci, bulharští autoři posuzují reálie ze čtyř různých hledisek:

- předmětné dělení
- místní dělení (v závislosti na národní příslušnosti objektu označeného reálií a na jazycích vstupujících do procesu překladu)
- dobové dělení (reálie soudobé a historické)
- překladatelské dělení (v závislosti na způsobu převodu reálie do druhého jazyka).

Pro klasifikaci reálií použitých pro empirickou část naší diplomové práce můžeme použít dobové dělení reálií. Překladatelské dělení pro naši diplomovou práci není vhodné, jelikož se převodem reálií zabývá čistě z překladatelského hlediska a strategie, které lze použít pro tlumočení zmiňuje jen okrajově, protože je považuje za nevhodné pro překlad reálií.

Dle Vlachova a Florina můžeme rozdělit reálie na základě kritéria času velmi obecně na 1) současné a 2) historické. Reálie, které jsme použili pro náš experiment tedy navrhuje zařadit do tří skupin: 1) reálie současné 2) reálie z nedávné historie (90. léta 20. století) a 3) reálie historické (30. léta 20. století).

2.4.6. Módní reálie

První skupinu můžeme též charakterizovat jako „módní reálie“. Vlachov a Florin hovoří o módních reáliích v souvislosti s přejímáním slov, která se pak používají po určitou relativně krátkou dobu. V tomto kontextu uvádějí, že se většinou jedná o nárazové přejímání, které se uskutečňuje ve velkém měřítku, ale netýká se důležitých oblastí života, ale spíše módy (v širokém slova smyslu). V tomto smyslu tedy reálie, které jsme použili pro první text našeho experimentu (viz empirická část) odpovídají výše uvedenému popisu módních reálií. Patří ke kultuře módních časopisů dnešního Ruska a mohou mít také poněkud pejorativní zabarvení (např. slovo *гламурный* bude v módním časopise mít význam „šik“, kdežto v serióznějším tisku může získat význam výsměšný, např. „pozlátko“. Je to dáno též určitým

nadužíváním těchto módních slov, spjatým se ztrátou či posunem původního významu slova.

Specifikum módních slov je v určité odlišnosti od reálií. Zdaleka ne všechna tato slova mají hlavní příznak reálií – absenci ekvivalentu v jiném jazyce. Naopak, častokrát můžeme najít adekvátní ekvivalenty, např.: бренд – značka. Avšak při porovnání všech konotací, které toto slovo dnes má v ruštině s českým ekvivalentem, zjistíme, že rozdíl je značný. V ruštině existuje slovo „фирма“, které má obdobný význam, anglicismus však manifestuje určitou příslušnost ke konkrétní sociální skupině. Rozdíl je tedy především v kulturním pozadí.

2.4.7. Současná situace v ruštině

Obecně lze soudit, že v současnosti do ruštiny proudí velké množství anglicismů. Tento proces začal již v devadesátých letech. Spolu s těmito slovy se do jazyka dostávají také reálie západního světa. Jsou importovány prostřednictvím internetu, televize a rádií. Vycházejí „Slovníky nových slov“, „Slovníky perestrojky“, slovníky přejatých slov atd., což svědčí o závažnosti tohoto jevu. Rusové v souvislosti s tímto přejímáním pocítují obavy. Lidé (především mládež) přestávají používat původní ruská slova a nahrazují je anglicismy. Pouze čas může ukázat, zda je tento jev přechodný, či nikoli.

2.4.8. Reálie nových Rusů

Druhou skupinu reálií, použitých pro náš experiment, můžeme zařadit do skupiny tzv. reálií nových Rusů. Tyto reálie vznikaly v 90. letech 20. století a z hlediska lexikálního převážně patří do žargonu. Zachovaly se do současnosti a můžeme se s nimi setkat v mluvené řeči všech vrstev obyvatel i v médiích. Hlavním důvodem vzniku těchto slov byla touha nových Rusů, této nově vzniklé společenské vrstvy, odlišovat se od zbytku národa. Z mnoha důvodů získali ve společnosti výsadní postavení a toto postavení chtěli podtrhnout také specifickou mluvou.

2.4.9. Postavení žargonu v rámci ruské slovní zásoby

Prakticky po celé 20. století bylo v Rusku možné pozorovat rozmach žargonu, především pak kolem 30. a 90. let minulého století. Důvodem pro expanzi žargonu

bylo období sociálních, ekonomických a politických změn. Dnes již prakticky není možné porozumět ruské literatuře či tisku, poslouchat rádio, sledovat televizi a komunikovat přes internet bez znalosti této složky slovní zásoby. Autoři Ruského slovníku žargonu Mokienko a Nikitina v předmluvě k slovníku konstatují, že bez znalosti žargonu není možné adekvátně porozumět představitelům různých generací a sociálních či profesionálních skupin v Rusku. (Mokienko, Nikitina, 2001, s. 3)

Podrobněji se však žargonem v této diplomové práci již zabývat nebudeme, jelikož nás tato vrstva slovní zásoby zajímá pouze v konkrétní podobě reálií a pouze z tlumočnického hlediska.

2.4.10. Převod reálií

Moderní teorie překladu a tlumočení vycházejí ze zásadní možnosti převodu textů z jednoho jazyka do druhého. Jde přitom o to, aby jednotlivé části textu (projevu) originálu byly vyjádřeny odpovídajícími ekvivalenty v jazyce cílovém. Při převodu je ovšem třeba zachovat obecný smysl textu – invariant informace. Převod tedy nespočívá v nahrazování jedněch prostředků jinými, ale ve vystižení funkcí těchto prostředků v systému celku takovými prostředky, takovými ekvivalenty, které plní stejné funkce v jazyce cílovém a nesou stejnou informaci.

Ruský badatel Komissarov ve své práci „A Manual of translation from English into Russian“ uvádí k převodu reálií následující:

„Now the practicing translator most often has to resort to such techniques when he comes across some new-coined words in the source text or deals with names of objects or phenomena unknown to the TL community (the so-called „realia“).“ (Komissarov, 1990, s.80).

Na proces tlumočení jako na druh mezikulturní komunikace se nahlíží již dlouhou dobu. Existuje celá řada prací, zabývajících se rolí kultury při procesu tlumočení. Ovšem téma tlumočení reálií zatím nebylo dostatečně zpracováno a neexistuje ucelená publikace či diplomová práce, která by nabízela způsoby převodu reálií při tlumočení. Na tuto oblast se teoretikové zaměřují spíše v souvislosti s překladem a navrhují konkrétní překladatelská řešení, z nichž lze některá použít i pro oblast tlumočení.

V této diplomové práci jsme se rozhodli aplikovat překladatelský model Vlachova a Florina, jelikož jsme vycházeli z jejich klasifikace reálií. Tento model jsme doplnili o některá překladatelská řešení, jež ve svém překladatelském modelu nabízí Peter Newmark a následně celkově zjednodušili pro účely dané diplomové práce.

2.4.11. Způsoby převodu reálií

Vlachov a Florin uvádějí dva hlavní způsoby převodu reálií: transkripce a překlad.

I. **Transkripce** reálie je její mechanický převod z výchozího jazyka do cílového prostřednictvím grafických znaků cílového jazyka se snahou o maximální přiblížení fonetické stránky originálu (гулаг – gulag).

Použitím transkripce při převodu reálií tlumočnick získává možnost zachovat kolorit výchozího jazyka, avšak hrozí, že ztíží recipientovi pochopení informace.

II. **Překlad** reálie se obvykle používá v případě, kdy transkripce není možná, nebo je nežádoucí. Existuje několik způsobů překladu reálií. Uvádíme způsoby, navrhované Vlachovem a Florinem:

1. **Zavedení neologizmu** se po transkripce jeví jako nejvhodnější způsob pro zachování koloritu a obsahu překládané reálie. Takovými neologizmy mohou být především kalky a polokalky.

- a) **Kalky** – jsou jakýmsi doslovným překladem slova nebo slovního spojení (např.: красноармеец – rudoarmějec, Первое мая – První máj).
- b) **Polokalky** – jsou slova či slovní spojení, která jsou částečně tvořena jazykovými prvky originálu a částečně cílového jazyka (např.: Государственная дума – Státní Duma).
- c) **Naturalizace**³ je postup, při kterém se cizojazyčný výraz používá v podobě přizpůsobené cílovému jazyku (např.: чекист – čekista).

³ V jazyce originálu „освоение“. Použili jsme termín „naturalizace“ jelikož je pro českou terminologii typický.

d) **Sémantický neologismus** je slovo či slovní spojení zavedené tlumočníkem či překladatelem a umožňující předat smysl reálie. Od kalku se liší absencí etymologického spojení s původním slovem. S tímto postupem se můžeme setkat jen velmi zřídka.

2. Přibližný překlad je způsob, který umožňuje přeložit význam reálie, přičemž se ztrácí její kolorit, jelikož se reálie překládá slovem neutrálním. Existuje několik způsobů přibližného překladu:

- a) **Rodové a druhové ekvivalenty** umožňují předat obsah reálie pomocí slova s širším (zřídka užším) významem. V případě, že překladatel použije nadřazeného pojmu v cílovém jazyce pro překlad určitého slova, jedná se o postup zvaný **generalizace** (např. воронок – auto). V opačném případě se jedná o **konkretizaci** (např. представитель власти – čekista).
- b) **Funkční ekvivalent** – je výraz v cílovém jazyce, který u příjemce vyvolá shodnou reakci, jako výraz původní (např.: мерин – mergl).
- c) **Popis, vysvětlení, výklad** jako způsob přibližného překladu se obvykle používá, pokud není jiná možnost (např.: 58-ая статья – paragraf 58 tehdejšího trestního zákoníku – vlastizrada a kontrarevoluční činnost).

III. **Kontextuální překlad** je obvykle považován za protiklad překladu slovníkového, tj. překlad slova výrazem, jenž se liší od slovníkových ekvivalentů a odpovídá významu, které slovo získalo v daném kontextu (např.: Приговоры выносили тройки – Stát neměl čas na řádné soudní procesy).

Vlachov a Florin k přibližnému a kontextuálnímu způsobu překladu dodávají, že nejsou adekvátním způsobem překladu, jelikož nevyjadřují všechny složky obsahu a ztrácí se onen kolorit, který je pro reálie příznačný. Tento názor vychází především z pohledu překladatele a my bychom jej chtěli komentovat z tlumočnického hlediska. Na rozdíl od překladu (obzvláště uměleckého), kde velkou roli hraje rovina estetická, v tlumočení jde především o věcnou správnost. V ideálním případě by při tlumočení měly být převedeny všechny složky výchozího sdělení, faktor času však takovému způsobu tlumočení brání. Dalším faktem je, že příjemce překladu má k dispozici grafickou stránku sdělení, která může pomoci porozumění. Při tlumočení by však

použití reálie v původním znění mnohdy mohlo posluchače značně zmást. Kdybychom měli shrnout výše uvedené poznatky, konstatovali bychom, že řešení vhodná pro překladatele nemusí být vhodná pro tlumočnicka a naopak. Domníváme se, že přibližný či kontextuální překlad je pro tlumočnicka ve většině případů jediné adekvátní řešení.

Zde uvádíme všechny výše uvedené způsoby převodu reálií, jak je navrhuji Vlachov a Florin:

- I. Transkripce
- II. Překlad (substituce)
 1. Neologismus:
 - a) kalk
 - b) polokalk
 - c) naturalizace
 - d) sémantický neologismus.
 2. Přibližný překlad:
 - a) rodové a druhové ekvivalenty
 - b) funkční ekvivalent
 - c) popis, vysvětlení, výklad.
- III. Kontextuální překlad.

Při tlumočení lze použít všechny tyto postupy (kromě sémantického neologismu, jelikož je spjat se značnou časovou náročností), avšak pro účely naší analýzy tlumočnických řešení a celkové zjednodušení jsme zvolili jen některé z výše uvedených postupů:

1. **Transkripce a naturalizace** - tyto dva postupy pro účely naší diplomové práce spojíme a použijeme zastřešující výraz **transference**, který označuje použití tlumočnickem výrazu v původním znění, vzhledem k tomu, že transkripce je grafickým převodem slova a pro oblast tlumočení se tedy nehodí. Naturalizace se od transference liší mírou přizpůsobení cílovému jazyku, avšak tento rozdíl dle našeho mínění není pro tlumočení zásadní, proto tyto pojmy spojíme.

2. **Kalk, polokalk** - tyto dva postupy pro zjednodušení spojíme, nazveme je zastřešujícím pojmem **doslovný překlad**, který do něj též zahrneme. Mezi

doslovným překladem a kalkem existuje jistý rozdíl (kalk na rozdíl od doslovného překladu přesně kopíruje strukturu původního výrazu), avšak hranice mezi těmito postupy není zcela zřetelná.

3. **Rodové a druhové ekvivalenty** spojíme s pojmem **funkční ekvivalent** a nadále je budeme nazývat pojmem **funkční ekvivalent**, jelikož všechny tyto postupy zaručují dosažení porozumění mezi tlumočnickem a recipientem a zachovávají tedy nejdůležitější funkci tlumočení – předání informace. Je důležité zmínit, že funkční ekvivalent v pojetí Vlachova a Florina zahrnuje taktéž tzv. **kulturní ekvivalent**, jak jej nazývají jiní badatelé, tj. převod kulturně vázaného pojmu pomocí výrazu, jenž je zakotven v cílové kultuře a může v cílovém jazyce plnit stejnou funkci (např. již zmíněný výraz „мерин“ může být přeložen stejně expresivním „mergl“).

4. **Popis, vysvětlení, výklad** - tento způsob převodu reálií je obvykle spjat s použitím transference či doslovného překladu, v případě, že to přispěje ke srozumitelnosti výsledného projevu.

5. **Kontextuální překlad** – neboli opis dané situace bez použití ekvivalentních slov.

Ve výše uvedeném překladatelském modelu chybí několik postupů, které považujeme za důležité zmínit. Postupy pro srovnání jsme přitom čerpali z překladatelského modelu Petera Newmarka⁴.

Především je to postup **vynechání**. Tento postup je pro převod reálií velmi důležitý, jelikož umožňuje překladateli řídit míru nasycení textu kulturně vázanými pojmy. Obzvláště je tento postup důležitý pro tlumočnicka, vzhledem k časové ekonomii kterou poskytuje. Tento postup však musí být použit vědomě a plnohodnotnost předávané informace by tím neměla utrpět.

Dalším postupem je **kodifikovaný překlad**, který je oficiálně uznávaným překladem (přičemž existuje především u názvů institucí, funkcí atd.). V rámci našeho experimentu zazní celkem tři reálie, které by se daly přeložit pomocí kodifikovaného překladu (Гулар, НКВД, чекист). Přesto, že kodifikovaný překlad těchto reálií je totožný s jejich zněním v původním jazyce, musíme tyto dva způsoby překladu

⁴ Viz bibliografie

rozlišovat. Jedinou možností, jak zjistit u těchto tří výše zmíněných reálií, zda byly transferencí, či kodifikovaným překladem, je zeptat se tlumočnicků, zda znají kodifikovaný překlad. V průběhu experimentu vyplynulo, že probandi tyto reálie znají především z českých překladů románů Solženicyna a používali tedy shodně a výhradně kodifikovaný překlad.

V naší diplomové práci tedy použijeme následující postupy:

1. transference
2. doslovný překlad
3. funkční ekvivalent
4. popis, vysvětlení, výklad
5. kontextuální překlad
6. kodifikovaný překlad
7. vynechání

Na závěr této kapitoly je nutno podotknout, že tlumočnick musí při translaci reálií postupovat velmi citlivě. Je nutné nejen znát kulturní specifika výchozí kultury, ale také přihlížet ke kulturní kompetenci recipienta. Nezřídka se můžeme setkat s přeceněním znalostí recipienta, kdy tlumočnick nevysvětlí reálii, která není posluchači známá.

To, že tlumočnick musí často balancovat na ostří nože, dokládá i myšlenka ruského badatele Sorokina:

„Стремление наиболее полно перенести специфику одной культуры в другую крайне затрудняет понимание реципиентом фрагментов чужой культуры, в то время как обеспечение понимания элементов опыта незнакомой культуры предопределяет элиминирование в той или иной степени ее национальной специфики.“ (Sorokin, 1988, s. 10)

Návod na převod kulturně vázaných pojmů tedy neexistuje. Tlumočnick se musí opírat o své kulturní a lingvistické znalosti, o své zkušenosti, intuici a také o kontext a v jednotlivých případech volit co možná nejadekvátnější řešení.

3. Empirická část

3.1. Podstata experimentu

Cílem našeho experimentu je zkoumat tlumočnické výstupy ze dvou hledisek. Za prvé budeme sledovat tlumočnické strategie, které budou použity při převodu kulturně vázaných pojmů ze všeobecného hlediska bez ohledu na praxi a zkušenost tlumočnicků. Za druhé budeme srovnávat typy použitých strategií jednak mezi studenty a profesionálními tlumočníky, jednak v rámci skupiny profesionálních tlumočnicků v závislosti na délce praxe.

V první části podrobně popíšeme jednotlivé strategie na základě překladatelského modelu, který jsme si pro tyto účely zvolili. Dále provedeme kvalitativní a kvantitativní analýzu.

Ve druhé části se pokusíme potvrdit či vyvrátit námi stanovenou hypotézu, podle níž se skupina profesionálních tlumočnicků bude vyznačovat větším množstvím adekvátních řešení a menším množstvím vynechávek v porovnání se studenty tlumočení. Dále se také pokusíme vyzorovat, zda představitelé mladší generace tlumočení budou lépe znát reálie ze současnosti, kdežto představitelé starší generace si povedou lépe při tlumočení reálií ze staršího historického období.

3.2. Zkoumané skupiny

Pro náš výzkum jsme zvolili dvě skupiny tlumočnicků: profesionální tlumočníky s praxí a studenty tlumočení. Každou skupinu tvoří tři probandi. Celkem se tedy experimentu zúčastnilo 6 tlumočnicků. Hlavním kritériem při jejich výběru byl mateřský jazyk – čeština.

Dalším kritériem u skupiny profesionálních tlumočnicků byla odlišná úroveň praxe. Každý z profesionálních tlumočnicků proto patří do jiné generace (30+, 40+, 50+). Splnění tohoto kritéria je velmi důležité pro součást naší hypotézy, kterou jsme již zmínili výše. Domníváme se totiž, že každá generace tlumočnicků bude odlišně úspěšná při tlumočení textů z různých historických období. Všichni tři profesionální tlumočníci aktivně tlumočí.

U skupiny studentů tlumočení bylo kritériem absolvování dvou semestrů semináře Konsektivní tlumočení a Simultánní tlumočení.

3.3. Materiál

Výzkum této diplomové práce je zaměřen na převod reálií při konsektivním tlumočení z ruštiny do češtiny. Pro účely experimentu byly vytvořeny tři texty v ruštině, z nichž každý obsahuje deset reálií. Na základě těchto textů byly vytvořeny audio nahrávky.

3.3.1. Výběr materiálu

Základem pro sestavení textů vhodných pro tlumočnický experiment byl výběr reálií. Diplomantka excerpovala reálie z ruského denního tisku, z internetových zdrojů a odborných publikací. Původním záměrem bylo zkoumat převod institucionálních reálií, postupnou excerpcí materiálu se však z množství reálií různého druhu vyčlenily tři skupiny, které se ukázaly mnohem zajímavější z tlumočnického hlediska. První skupinou byly reálie dnešního Ruska - anglicismy, hojně používané v médiích a postupně pronikající do slovní zásoby všech vrstev obyvatel. Další skupinou jsou reálie z období devadesátých let minulého století a vztahují se k subkultuře tzv. nových Rusů. Tyto reálie můžeme zařadit do žargonu této společenské skupiny, avšak dnes již lze některá slova najít v běžných slovnících. Poslední skupina reálií se vztahuje k období politických represí v Rusku a můžeme v ní najít jak institucionální reálie sovětského období, tak mluvu politických vězňů. Tyto reálie tedy bylo možné rozdělit do tří skupin dle historického období, ke kterému se vztahují: období politických represí, období přechodu Ruska k tržní ekonomice a období současnosti. Z tohoto rozdělení reálií také vyplynula hypotéza, podle níž se generační odlišnosti tlumočnicků projeví ve výsledném tlumočnickém výstupu.

]Zde uvádíme použité reálie:

Text 1 (Současnost)

Фрики – (z angl. freak). „Красиво, модно одетый человек (из общемолодежного жаргона⁵)“. V dnešní ruštině však toto slovo získalo jiný význam, a sice velmi blízký významu v angličtině – tj. šílenec, blázen. Jednou z možností, jak toto slovo překládat, je uvést pouze český ekvivalent. Domníváme se však, že v našem konkrétním kontextu anglicismus hraje podstatnou roli, protože svým způsobem charakterizuje Moskvany, o kterých je řeč. Navrhovali bychom proto použít jak transferenci, tak vysvětlení (např. Moskvané si říkají anglickým slovem „freaks“ neboli šíleni).

Бомонд – (z fr. beau monde). „Высший свет, высшие аристократические и буржуазные круги⁶“. Slovník uvádí, že tento výraz je zastaralý. Jelikož aristokracie a buržoazie již v Rusku neexistovaly, nebyl potřebný ani výraz, s těmito společenskými vrstvami spojený. V posledních letech se však ruská společnost výrazně diferencuje a vznikají vrstvy nejbohatších obyvatel, které se buržoazii blíží (nebo si to rádi myslí), proto se slovo opět vrátilo do slovní zásoby. Češtinou toto slovo přejato nebylo. V současnosti je v ruštině hojně používáno v souvislosti se zlatou mládeží. Často se též můžeme setkat s výrazem „столичный бомонд“. Slovo „бомонд“ by tedy dnes mohlo označovat cosi jako společenskou smetánku a takovýto překlad považujeme v rámci našeho experimentu za adekvátní.

Баксы – (z angl. bucks). „Доллар США (жаргонизированная разговорная речь)⁷“. V ruštině tento výraz někdy nahrazuje výraz pro peníze obecně. Rusko-český slovník neologizmů uvádí jako český ekvivalent expresivní slovo *doláče*⁸. Domníváme se však, že v našem kontextu by toto hovorové slovo mohlo znít nepatříčně, a za adekvátnější řešení považujeme výraz, který nabízí Rusko-český slovník vydaný nakladatelstvím Leda – *(americké) dolary (slang.)*⁹. V našem kontextu by však smysl zůstal zachován i v případě použití generalizace, tj. slova peníze.

⁵ Bošoj slovar russkogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

⁶ Slovar inostrannykh slov, 1982, Moskva: Russkij jazyk.

⁷ Bošoj slovar russkogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

⁸ Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů, 2. vydání. 2004. Praha: Academia.

⁹ Rusko-český slovník. 2002. Praha: Leda

Гламурный – (z angl. glamour). Přesto, že toto slovo začalo pronikat do ruštiny již na konci devadesátých let, zatím ho nenajdeme ani v překladových, ani ve výkladových slovnících. Uvádí ho pouze Rusko-český slovník neologizmů a jako překladový ekvivalent nabízí slovo *glamour*¹⁰. Domníváme se však, že tento ekvivalent není adekvátní, jelikož se v češtině slovo „glamour“ používá spíše jako označení fotografického žánru, nikoli ve smyslu, ve kterém se používá v ruštině. Tento výraz se začal v ruštině výrazněji prosazovat na začátku nového tisíciletí. Zatím si význam slova můžeme přiblížit pouze díky internetové encyklopedii Wikipedie, která uvádí, že: *„Гламур (англ. glamour, собственно „шарм“, „очарование“, „обаяние“) — оценочное понятие (оценка при этом может быть как положительной, так и отрицательной в зависимости от взглядов говорящего), означающее близость к общепринятым стандартам „роскоши“, „шикарного“, внешне „блестящего.“ Slovo se často používá v souvislosti s časopisy, oblečením a životním stylem. V souvislosti s časopisy může být slovo „гламур“ nahrazeno slovem „глянец“ a v tomto významu má blízko k českému slovu „lesklý“ (lesklé časopisy). Ovšem profesor Lopatin, vědecký spolupracovník Institutu ruského jazyka Vinogradova Ruské akademie věd se domnívá, že slovo „гламурный“, které se tolik rozšířilo v poslední době, má pouze význam „эффективный, привлекательный, обаятельный, очаровательный, блистательный, но никак не глянцевого“¹¹. S tímto názorem souhlasíme, avšak nelze popřít, že se slovo „гламур“, byť nesprávně, avšak velmi často používá ve smyslu „глянец“. V jiných významech se dá přeložit např. jako módní atd.*

Бренд – (z angl. brand). *„Известная торговая марка (молодежный жаргон)¹²“*. Rusko-český slovník neologizmů jako překladový ekvivalent nabízí slovo „značka“. Tento výraz se nám jeví jako vhodný pro překlad této reálie v rámci našeho experimentu.

Фейс-контроль – (z angl. face-control). S rozmachem hudebních klubů a jiných podniků, které se zakládají na své exkluzivitě (především v Moskvě), do ruštiny vstoupila také nová reálie, a s ní i nové slovo – „фейс-контроль“. Ve slovnících se

¹⁰ Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů, 2. vydání. 2004. Praha: Academia.

¹¹ Интернет-интервью: Новые слова в русском языке и их правописание. <http://www.nkj.ru/interview/4092/>

¹² Бофшoj slovar russkogo žargona. Sankt-Peterburg: Norint, 2000

nám toto slovo zatím nepodařilo nalézt. Obsahuje ho pouze internetová encyklopedie Wikipedie a proto se musíme spolehnout na správnost jejího výkladu. Uvádí: *Фейс-контроль (англ. face-control) — контроль людей на входе в какое либо заведение: ночной клуб, казино. По сути фейс-контроль является мерой по недопущению проникновения в указанные заведения или на какие-то мероприятия (концерт, дискотека) лиц, могущих помешать его проведению. Цель фейс-контроля – обеспечить безопасность проводимого мероприятия за счёт тщательного подбора его участников. Фейс-контроль может считаться формой дискриминации, но может и не быть ей, когда строго установлены критерии входа, например такие как возраст и форма одежды. Во многие клубы, как в России так и в других странах, не допускаются лица до 18 лет или 21 года и люди в спортивной одежде. Do češtiny bychom navrhovali tento výraz překládat jako „ochranka“, nebo „osobní prohlídka“. Je také možná kombinace těchto dvou možností.*

От кутюр - [z fr. haute couture). *„Наиболее именитые швейные фирмы, создающие эксклюзивные образцы и дающие направление мировой моде в одежде (гл. обр. женской)¹³“*. Do češtiny se překládá jako vysoká krejčovina. V dnešní ruštině se však výraz „от кутюр“ poněkud posunul a může znamenat také jakékoli oblečení známých světových návrhářů, nejen exkluzivní modely. Proto vhodnějším výrazem pro překlad do češtiny by bylo „oblečení od slavných módních návrhářů“, „oblečení nejdražších značek“ atd. v závislosti na kontextu.

Богемный – (z fr. bohème). *„Богема - обозначение среды художественной интеллигенции (актеров, музыкантов, художников, литераторов), ведущей беспорядочную и необеспеченную жизнь¹⁴“*. Dnes již můžeme s jistotou říct, že je význam tohoto slova v ruštině značně posunutý. Představitelé bohémy, tak jak je chápána v dnešním Rusku, jsou lidé, kteří mají k nezaopatřenosti velmi daleko a některé z nich bychom mohli spíše, než k inteligenci, zařadit k tzv. celebritám. Rusko-český slovník¹⁵ navrhuje slovo „богемный“ překládat slovem „bohémský“. V češtině však význam tohoto slova zůstal původní: *bohém – bezstarostně, nespořádaně žijící nadaný člověk, zvl. umělec¹⁶*. Domníváme se, že je vhodné toto

¹³ Slovar inostrannykh slov. Moskva: Russkij jazyk, 1982.

¹⁴ Slovar inostrannykh slov. 1982. Moskva: Russkij jazyk.

¹⁵ Rusko-český slovník. 2002. Praha: Leda

¹⁶ Slovník cizích slov. 2002. Praha: SPN

slovo překládat dle kontextu, v našem textu jako „módní“ či „oblíbený mezi celebritami“.

Флаер – (z angl. flyer). Toto slovo se nám podařilo najít pouze v internetovém polygrafickém slovníku ¹⁷, který uvádí následující význam slova: *иллюстрированный пригласительный билет*. Častěji, než pozvánku však toto slovo označuje leták. Při překladu tedy lze použít obě varianty v závislosti na kontextu.

Киллер – (z angl. killer). *„Наемный убийца (молодежный и криминальный жаргон)“*¹⁸. Návrhy na překlad jsou obsaženy v česko-ruském slovníku neologizmů i v rusko-českém slovníku nakladatelství Leda: *(profesionální) zabiják, nájemný vrah*. Tyto ekvivalenty považujeme za adekvátní pro překlad v rámci našeho experimentu.

Text 2 (Přechod k tržní ekonomice)

Малиновые пиджаки – tento výraz obsahuje pouze internetová encyklopedie Wikipedie: *„Малиновый пиджак — неперемный атрибут новых русских в начале 90-х годов, наряду с золотой цепью на шее. В таком виде они показаны в нескольких романах и фильмах об этой эпохе“*¹⁹. Do češtiny by se tento výraz dal doslovně přeložit jako „červená saka“. Avšak v českém prostředí na začátku 90. let minulého století existoval podobný jev: „fialová saka“, která byla navíc doplněna o bílé ponožky. Je tedy na tlumočnickovi, zda použije kulturní ekvivalent či doslovný překlad doplněný vysvětlením.

Разборка – *„Ссора, конфликтная ситуация, выяснение отношений, самосуд (молодежный и криминальный жаргон)“*²⁰. Jak správně uvádí česko-ruský slovník neologizmů i rusko-český slovník Leda slovo „разборка“ můžeme překládat jako „vyřizování účtů“. Tento překlad je adekvátní i v našem kontextu.

Распальцовка – *„Специфическая жестикуляция членов криминальных структур и преуспевающих бизнесменов (молодежный и криминальный*

¹⁷ <http://www.pushel.ru/polyslovar/index.php>

¹⁸ Boľšoj slovar russkogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

¹⁹ Виктор Пелевин „Чапаев и пустота“, фильм „Ширли-мырли“, фильм „Жмурки“

²⁰ Boľšoj slovar russkogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

жаргон)²¹ “. Slovo se používá jak mládeži, tak v kriminálních kruzích. Tento výraz můžeme přeložit jako „specifická gesta nových Rusů“.

Шестисотый – automobil Mercedes Benz S600 z roku 1991. Oblíbený dopravní prostředek většiny nových Rusů. Naším návrhem na překlad je „mercedes S600“, jelikož právě takto jsou obvykle označována auta a jejich konkrétní modely v češtině.

Мерин – „Автомобиль „мерседес“²²“. Původní význam slova „мерин“ je „valach“. Pro označení automobilu mercedes se slovo používá kvůli zvukové podobě. V češtině existuje několik hovorových výrazů pro tuto automobilovou značku: „meďák“, „meďour“, „mergl“. Záleží pouze na tlumočnickovi, zda se rozhodne pro hovorový výraz, či neutrální. V některých případech je nutné zachovat expresivitu výrazu (pokud např. charakterizuje mluvčího). V rámci našeho experimentu bude potřeba použít jiného výrazu, než neutrálního, jelikož v textu vysloveně stojí: „они любовно называют его мерин“. Tlumočnick tedy musí vybrat ze svého rejstříku výraz, který bude odpovídat charakteristice „láskyplně“.

Крыша – „Прикрытие от рэкета, мафии. Другое значение – связи во властных структурах и правоохранительных органах (криминальный жаргон)²³ “. Do češtiny se dá doslovně přeložit jako „střecha“. Rusko-český slovník neologizmů uvádí následující řešení: *ochrana, krytí, placení výpalného*. Rusko-český slovník Leda uvádí: *přen. hov. ochrana majetku nebo osob, zpravidla placená*. Obě řešení jsou pro překlad v rámci našeho experimentu adekvátní.

Рэкет – „Преступное (путём угроз, шантажа) вымогательство чужих доходов²⁴“. Toto slovo se dostalo do ruštiny v 90. letech 20. století v souvislosti se začátkem podnikání v Sovětském svazu a později v Rusku. Vydírání podnikatelů se stalo jedním ze způsobů zločinného „podnikání“ pro kriminální skupiny. Rusko-český slovník neologizmů nabízí český ekvivalent: *reket, reketing, raketyring*. Domníváme se však, že tento výraz v českém jazyce není obvyklý. Jako vhodnější

²¹ Boļšoj slovar ruskogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

²² Boļšoj slovar ruskogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

²³ Boļšoj slovar ruskogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

²⁴ Tolkovjy slovar ruskogo jazyka, 1995, Moskva: Az.

řešení se nám zdá výraz, který nabízí Rusko-český slovník Leda: *vydírání, vymáhání výpalného, vyděračství*.

Забивать стрелку – „Назначить время и место встречи, договориться о встрече с кем-либо (молодежный и криминальный жаргон)²⁵“. Česky lze tento výraz též převést expresivně, např. „dát si sraz“, „dát si spicha“. Domníváme se však, že v rámci našeho experimentu není nutno převádět tento výraz pomocí stylisticky zabarveného výrazu v češtině, jelikož by výsledný projev zbytečně přetěžoval. Vhodnější by byl neutrální výraz, jako např.: „sejít se“, „domluvit se na schůzce“ atd.

Братва – „Члены группировок рэкетиров, криминальных структур в экономике, мафиозных группировок²⁶“. Tímto výrazem se však označovali i noví Rusové, kteří ne vždy, nebo ne zcela patřili k podsvětí. Výrazu „братва“ obecně by mohl v češtině odpovídat výraz „mafie“. V našem textu je to však synonymum pro nové Rusy, proto bychom raději volili jiný výraz, opisný. V tomto případě lze použít např. hoši ve fialových sakách atd.

Печатка – перстень-печатка, oblíbený šperk nových Rusů. Český ekvivalent – pečetní prsten.

Текст 3 (Politické represe)

Гулаг – „Главное управление исправительно-трудовых лагерей, трудовых поселений и мест заключения“. V češtině – „Hlavní správa pracovních táborů, pracovních osad a vězeňství. V širším smyslu (podle názvu knihy Solženicyna) je gulag soustava sovětských pracovních (koncentračních) táborů, zejména v období „stalinizmu“²⁷“. Tentýž kodifikovaný překlad uvádí také Rusko-český slovník Leda: *gulag*.

НКВД – Народный комиссариат внутренних дел. V češtině - Lidový komisariát pro vnitřní záležitosti. V českých textech se zpravidla můžeme setkat s transkripcí tohoto výrazu (NKVD), spíše než s překladem. V souladu s jazykovým územ

²⁵ Boľšoj slovar russkogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

²⁶ Boľšoj slovar russkogo žargona, 2000, Sankt-Peterburg: Norint.

²⁷ Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů, 2. vydání. 2004. Praha: Academia.

považujeme toto řešení za správné a tento druh překladu za kodifikovaný. Pro laického posluchače je však třeba dodat vysvětlení (např. NKVD, sovětská obdoba Ministerstva vnitra).

Раскулаченный – „Раскулачить – в годы коллективизации сельского хозяйства: лишить крестьянина, считавшегося кулаком ²⁸, средств производства, права пользоваться землей и политических прав²⁹“. Globálnější vysvětlení z roku 1999 podává Nejvyšší soud Ruské federace: „Раскулачивание — политическая репрессия, применявшаяся в административном порядке местными органами исполнительной власти по политическим и социальным признакам ³⁰“. Rusko-český slovník Leda nabízí ekvivalent: „rozkulačovat, rozkulačit“ (a tedy rozkulačený). Pro laického posluchače by však dle našeho mínění tento výraz nebyl průhledný. Námi navrhované řešení je: „rolník zbavený majetku“ / „rolník, jehož majetek byl znárodněn“.

Зэк – „заключенный³¹“. V rámci našeho textu určeného pro experiment nejlépe vyhovuje varianta „politický vězeň ³²“, v některých případech však lze použít i expresivní variantu *микл*³³.

Тройки – „Заочный „суд“ местной ЧК или полномочного представительства ГПУ-ОГПУ. Тройка чинила расправу до расстрела включительно. Тройки действовали с 1918 г. до 1934 г. Первоначально в состав тройки входили секретарь губкома партии, предгубисполкома и председатель ЧК. Впоследствии тройка состояла из одних чекистов.³⁴“ Do češtiny by se tento výraz dal přeložit vysvětlením, např. jako: „orgán vynášející rozsudky mimosoudně a urychleným způsobem“.

²⁸ Кулак — богатый крестьянин-собственник, пользующийся постоянно наёмным трудом. Толковый словарь русского языка, 1995, Moskva: Az.

²⁹ Толковый словарь русского языка, 1995, Moskva: Az.

³⁰ Определение Верховного Суда РФ от 30.03.1999 // „Бюллетень Верховного Суда РФ“, 1999, N 7

³¹ Большой словарь русского жаргона, 2000, Санкт-Петербург: Norint.

³² Rusko-český slovník Leda nabízí ekvivalent *vězeň*.

³³ Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů, 2. vydání. 2004. Praha: Academia.

³⁴ Jacques Rossi, Spravočník po gulagu, 1991, Moskva: Prosvět.

Чекист – „Сотрудник Всероссийской чрезвычайной комиссии по борьбе с контрреволюцией и саботажем³⁵“. Český kodifikovaný překlad – *čekista*³⁶.

Ежовские постановления – usnesení přijatá Ježovem, lidovým komisařem pro vnitřní záležitosti v letech 1936 – 1938. Do češtiny by se tento výraz dal přeložit jako „Ježovova usnesení“, nebo v kontextu našeho experimentu jako „za Ježova“.

58-ая статья – „Контрреволюционные преступления (шпионаж, вооруженное восстание, терроризм, саботаж итд.)³⁷“. Český doslovný překlad by zněl: „58. параграф“. Považujeme však za vhodné tento překlad doplnit o vysvětlení (např. параграф číslo 58 tehdejšího trestního zákoníku – protirevoluční činnost).

Воронки – „Закрываются грузовики оборудованные для перевозки заключенных.³⁸“ Tato auta byla převážně černé barvy, odtud název reálie – вороной (чёрный) – воронок. V tomto případě bychom navrhovali převod reálie popisem (např. nákladní auta pro prevoz vězňů).

Лубянка – „Семиэтажное здание в Москве, главный фасад которого выходит на Лубянскую площадь. С 1920 г. неизменная резиденция советской госбезопасности. В здании на Лубянке находились кабинеты следователей, внутренняя тюрьма и подвалы, позже специально оборудованные для расстрелов и пыток.³⁹“ Nejvhodnějším způsobem převodu této reálie se nám jeví transference s vysvětlením (např. Lubjanka – tehdejší sídlo sovětských tajných služeb).

3.3.2. Příprava textů

Texty byly následovně sestavovány tak, aby simulovaly běžné publicistické texty v ruském tisku. Při sestavování tedy diplomantka dbala na současné ruské trendy v publicistice, např. co do obraznosti či stylu.

³⁵ Толковый словарь русского языка, 1995, Москва: Az.

³⁶ Rusko-český slovník. 2002. Praha: Leda

³⁷ Jacques Rossi, Spravočník po gulagu, 1991, Moskva: Prosvět.

³⁸ Jacques Rossi, Spravočník po gulagu, 1991, Moskva: Prosvět.

³⁹ Jacques Rossi, Spravočník po gulagu, 1991, Moskva: Prosvět.

Při sestavování textů bylo dbáno na to, aby po jeho namluvení délka činila cca 5 až 6 minut. Reálie pak byly do textu zakomponovány tak, aby se nacházely přibližně stejně daleko od sebe. Poté byly texty rozděleny do dvou přibližně stejně dlouhých částí, aby nahrávky určené k tlumočení nepřesahovaly 3 minuty. Pro účely našeho experimentu je totiž nejdůležitější, aby v tlumočnickém výstupu zazněly všechny reálie, tudíž čím kratší úsek bude tlumočnick převádět, tím je větší pravděpodobnost, že zachová všechny prvky invariantu. Každá z částí obsahuje přibližně stejný počet reálií (+/- 1), abychom dosáhli srovnatelné obtížnosti.

Ve výsledku tedy máme 6 nahrávek, z nichž nejdelší trvá tři minuty a tři vteřiny a nejkratší dvě minuty a sedmnáct vteřin. Níže uvádíme texty použité pro nahrávky s vyznačenými reáliemi a s uvedením délky výsledné nahrávky.

Text 1

Дорогие коллеги!

Я хотела бы рассказать Вам о нынешней ситуации в столице России Москве, которую зачастую именуют „государством в государстве“. И недаром, ведь этот город разительно отличается от остальных российских городов. Сумасшедшие темпы жизни, сумасшедшие цены, сумасшедшая роскошь и сумасшедшие люди, или же как молодые москвичи сами именуют себя – **фрики**.

Согласно ежегодному рейтингу богачей, составленному авторитетным журналом Forbes, Москва в начале 2008 года впервые потеснила Нью-Йорк и Лондон по количеству живущих в ней богачей. Оказывается, в ней живет больше всего миллиардеров в мире. Со всеми вытекающими.

Как же живётся людям в таком городе? Всё зависит от того, к какой социальной категории они относятся. С одной стороны, по улицам столицы проносятся потоки иномарок, шикарнее которых, пожалуй, не встретишь даже в крупных европейских городах. Это столичный **бомонд**, который очень уважает солидные западные автомобили. Чем больше **баксов** владелец выложил на её покупку, тем выше его статус.

С другой стороны, всмотревшись в окружающие лица вечно спешащих москвичей, особенно в метро, вы заметите на них отпечаток усталости и

поймете, что у слепящего блеска столицы есть и другая сторона. Возможно, не столь привлекательная для страниц **гламурных** журналов, но всё же она правдива.

2:23

Жизнь некоторых наполнена погоней за **брендами**. Без них не обходится ни одна вечеринка элитного клуба, куда простым смертным вход воспрещён. Пройти туда можно только при определённых условиях. Тут не поможет ни общественный статус, ни научная степень, ни наличие золотой кредитной карточки. Только соответствующий имидж. Который безошибочно определит строгий **фейс-контроль** – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба. Если вы покажетесь недостаточно шикарно одетым или просто не вписываетесь в атмосферу клуба, вам откажут. Эксклюзивность прежде всего. Облачившись в одежды **от кутюр**, московские олигархи и их спутницы ищут новых ощущений. И находят их в многочисленных клубах-однодневках. Но всё эксклюзивное очень быстро надоедает. Поэтому недолго после открытия очередного **богемного** клуба его закрывают и открывают на его месте новый. Выпив коктейль за несколько сотен рублей в каком-нибудь модном заведении, москвичи отправляются дальше. Благо, Москва не страдает от нехватки **флаеров** с рекламой новых заведений.

В то же время студенты, да и не только они, подкрепляются где-нибудь у метро. Количество бистро свидетельствует о том, что не все жители столицы готовы опустошить свой бумажник ради, например, суши, которое сегодня можно встретить буквально на каждом углу.

К счастью, не всё так чёрно-бело. В столице появляется всё больше молодых людей, довольно прилично зарабатывающих на вполне легальных должностях. А вместе с ними открываются и уютные кафе с приемлемыми ценами, где можно побеседовать с друзьями, послушать не просто модную, а хорошую музыку, и ненадолго забыть о бесконечных сериалах про **киллеров**, детективов в юбке и неразделённую любовь.

3:03

Text 2

Здравствуйте, уважаемые коллеги!

Сегодня мы с вами поговорим об эпохе девяностых - эпохе экономических и финансовых шоков и перестройки всего общества. Неудивительно, что в этот период появились целые прослойки немыслимых для советского времени категорий граждан. Об одной из них я как раз и хочу вам рассказать.

Наверное, все вы слышали о так называемых „новых русских“. Наши **малиновые пиджаки** прославилась не только в России, но и далеко за ее пределами. Достаточно только вспомнить, сколько раз роль „плохих парней“ в американских боевиках отводилась именно им. Ни одна более или менее приличная **разборка** с мафией на голубом экране не обходилась без русских парней. Вернее, „новых русских“.

Итак, кто же они? Что отличает этих людей от остальных? И какие краски они внесли в новую эпоху российской истории? Давайте же остановимся на их лексиконе, манере поведения и гардеробе. Их самобытность породила в народе несметное количество анекдотов.

Во-первых, какой же настоящий новый русский обходится без **распальцовки**? Каждое высказывание новоявленных бизнесменов подкрепляется красноречивым жестом. Прибавьте к этому не терпящий возражений тон и особую лексику, кошмар всех филологов. Если составить словарь частотности употреблений, то первую строчку в нем займут слова-паразиты. Ну и, конечно, нужно отдать должное лаконичности!

02:17

Во-вторых, новые русские обожают кататься на **шестисотых** – единственно допустимой модели каждого уважающего себя бизнесмена. Они любовно называют машину „**мерин**“, а что касается цвета, то это только черный. Тонированные стекла, золотая цепь на шее и лакированные ботинки – вот элитная экипировка нового русского.

В-третьих, неизменный атрибут нашего героя - **крыша**. Кстати, эта традиция сохранилась до сегодняшних дней, с той лишь разницей, что теперь деньги выкладывают чиновникам. А в лихие 90-е бизнесмены остерегались **рэкета**, так как государство было занято решением собственных проблем, до остального у него просто не доходили руки. Чтобы сохранить бизнес, предпринимателям регулярно приходилось скрепя сердце отдавать часть заработка рэкетирам. А вот когда деньги заканчивались, начинались проблемы. Бритоголовые предприниматели **забивали стрелку** где-нибудь в безлюдном месте и вели торговые переговоры, которые для одной из сторон подчас заканчивались весьма плачевно.

Итак, пусть **братва** и казалась немного нелепой, пусть она и была отрицательным героем, но без них Россию девяностых себе невозможно представить. Сегодняшние предприниматели уже сменили прежний имидж, но желания пустить пыль в глаза у них не поубавилось. Мерилом благосостояния сейчас являются уже не гигантские золотые **печатки**, а усеянные бриллиантами сотовые. Да и способы решения проблем у них намного изощреннее. Возможно, настанет время, когда нам будет не хватать наших старых добрых новых русских.

Спасибо за внимание.

2:20

Text 3

Уважаемые коллеги!

Сегодня речь пойдет об одном из самых страшных моментов в советской истории – о политических репрессиях.

Политические репрессии у нас обычно связываются с именем Сталина. В действительности же они начались при Ленине. И после Сталина их продолжали все его преемники. Придя к власти незаконным путем, большевики установили режим, несовместимый с правом и свободой. Более тридцати лет тоталитарный режим вел полномасштабную войну с собственным народом. В **Гулагах** были загублены миллионы человек, которыми гордилась бы любая другая страна.

За годы Советской власти миллионы людей стали жертвами произвола тоталитарного государства, подверглись репрессиям за политические и религиозные убеждения, по социальным и национальным признакам. Машина террора, некогда созданная для борьбы с противниками советской власти, впоследствии уничтожала всех - не только ученых, инженеров, священников и крестьян, но и своих создателей - руководителей спецслужб и функционеров партии. Бывшие сотрудники **НКВД** соседствовали в лагерях с трижды **раскулаченными** крестьянами. Человеческая жизнь обесценилась настолько, что мы до сих пор не знаем, какую цену заплатила наша страна за все подлинные и мнимые достижения советской власти.

Лагерь в те страшные времена было едва ли не больше, чем городов на официальной советской карте. Они пополнялись „зэками“, приговорёнными к заключению во время придуманных судебных процессов на основании сомнительных доказательств. Приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“. Безумное государство не могло тратить время на правосудие.

2:50

Сегодня известны два с половиной миллиона имен: и тех, кто сгинул в лагерях, и тех, кто выжил. Но куда больше тех, кто просто исчез. Жертвами репрессий стали рабочие и писатели, генералы и трактористы, академики, продавцы, токари, и даже многие видные **чекисты** – в общей сложности сотни тысяч убитых. Старт массовому террору был дан **ежовскими** постановлениями 1937 года. Чтобы поименно назвать всех тех, кто был в те годы расстрелян по **58-й статье**, понадобится в лучшем случае неделя.

И все же имена многих останутся неназванными. Многие документы и приказы так никогда и не удалось найти. А свидетели, равно как и исполнители, уже ушли в мир иной. Хотя и при их жизни восстанавливать списки погибших было делом непростым. Те, кто что-то знал, держали рот на замке. Они глотнули страху, насмотревшись на „воронки“, увозящие знакомых, соседей и близких в путающую неизвестность.

Мало кто возвращался из лагерей и при этом число допросов с пристрастием на **Лубянке** росло в геометрической прогрессии. А если кто оттуда и возвращался, печальный лагерный опыт делал своё дело. Лишь немногие отважились поведать о том, что там тогда творилось. Сегодня их воспоминания – бесценный источник знаний.

2:23

3.4. Nahrávání

Vzhledem k tomu, že jedinými nároky kladenými na řečníka byla ruština jakožto mateřský jazyk a absence vad řeči, nahrávky pro experiment byly namluveny diplomantkou. Během nahrávání se obzvlášť dbalo na mluvený ráz projevu a na to, aby tempo nahrávky odpovídalo zvýšené náročnosti textů.

3.5. Technika

Nahrávky byly pořizovány pomocí profesionálního digitálního diktafonu značky H2 HANDY RECORDER v domácích podmínkách, přičemž byly na minimum eliminovány všechny rušivé zvuky. Výsledné nahrávky byly tlumočnickům přehrávány z přenosného počítače s použitím reproduktorů či sluchátek (dle preference tlumočnicků) a tlumočnické výstupy nahrávány pomocí téhož profesionálního digitálního diktafonu.

3.6. Pilotní fáze

Experimentu předcházela pilotní fáze. Zúčastnily se jí dvě studentky Ústavu translologie, které nebyly následně zařazeny mezi hodnocené tlumočnický.

Cílem pilotní fáze bylo zjistit, zda je kvalita nahrávky optimální, obtížnost textů přijatelná a případně upravit texty tak, aby lépe vyhovovaly účelům experimentu.

Během první části pilotní fáze absolventka ÚTRL FF UK, která absolvovala 4 semestry tlumočnického výcviku a jejímž studijním oborem byla ruština, hodnotila texty, jež byly vytvořeny v jazyce, který je její mateřštinou, z hlediska

srozumitelnosti a koherence. Výsledkem první části pilotní fáze bylo celkové rozvolnění textů, zkrácení či rozdělení vět a přidání redundantních vět.

Během druhé části pilotní fáze bylo posuzováno tempo a kvalita nahrávek. Pro tuto část pilotní fáze byla zvolena studentka ÚTRL FF UK, která již absolvovala 4 semestry tlumočnického výcviku a jejímž studijním oborem je ruština. Studentka je ruskou rodilou mluvčí. Tempo nahrávek bylo ohodnoceno jako přiměřené a obtížnost všech částí textů jako srovnatelná.

Jsme si vědomi toho, že pro druhou část pilotní fáze bylo vhodnější zvolit českou rodilou mluvčí, aby obtížnost textů byla posouzena z hlediska tlumočnicka, jenž se později experimentu zúčastní. Avšak domníváme se, že vzhledem k dlouhé době strávené v České republice, je souhrn znalostí, kterými disponovala studentka, zvolená pro tuto část pilotní fáze, srovnatelný se znalostmi studenta tlumočení, jehož mateřštinou je čeština.

Pilotní fáze experimentu tedy ukázala, že texty i nahrávky jsou vyhovující.

3.7. Postup

Experiment byl s tlumočníky realizován jednotlivě za přibližně stejných podmínek (v nehlukném prostředí, ve stejnou denní dobu).

Tlumočníci byli požádáni, aby konsekutivně přetlumočili jednotlivé nahrávky, přičemž měli možnost použít tlumočnický zápis. Tlumočníci nevěděli, že experiment je zaměřen na způsob převodu reálií, aby jejich výkon byl co nejvíce autentický. Byli však uvedeni do kontextu s upřesněním komunikační situace, která při tlumočení hraje klíčovou roli.

Faktor příjemce při tlumočení hraje zásadní roli. Tlumočnick se při svém výkonu orientuje na souhrn jeho znalostí a zkušeností. Dokládá to i názor ruského odborníka v oblasti překladu Komisarova:

„Процесс коммуникации имеет в виду определённого Рецептора, учитывает наличие у него определённых знаний и опыта, рассчитан на активное участие Рецептора в этом процессе, на „извлечение“ и дополнение им содержания передаваемого сообщения.“ (V. N. Komissarov 1973, s. 17).

Tlumočnický výstup se bude velmi lišit v případě, že je příjemce odborníkem v dané oblasti, nebo slyší o daném tématu poprvé. V našem případě bude tlumočnický výstup adresován studentům rusistiky prvního ročníku, tedy laické veřejnosti s obecným povědomím o ruských reáliích.

Tlumočníci měli taktéž možnost položit otázku po zaznění nahrávky, aby se podmínky co nejvíce blížily reálným.

Po nahrání posledního tlumočnického výstupu bylo tlumočnickům sděleno zaměření experimentu a zkoumané jevy. Poté jejich tlumočnická řešení byla analyzována pomocí speciálně vytvořeného dotazníku⁴⁰. Prostřednictvím dotazníku bylo možné odhalit důvody použití konkrétní strategie, z čehož mimo jiné vyplynulo několik velmi zajímavých závěrů, které uvedeme níže. Díky dotazníku se nám v některých případech též podařilo zjistit, zda reálie nebyla přetlumočena z důvodu neznalosti, či z důvodu vynechání redundantní informace, což je pro naši diplomovou práci důležitou informací, jelikož tyto dva způsoby vynechání rozlišujeme.

3.8. Hodnocení experimentu

V této části diplomové práce budeme provádět hodnocení tlumočnických strategií použitých při převodu reálií z ruštiny do češtiny. Nejdříve zhodnotíme použité strategie kvantitativně, přičemž naším cílem je zjistit, jaké strategie byly při tlumočení reálií používány nejvíce. Poté provedeme kvalitativní analýzu, jejímž úkolem je ověřit stanovenou hypotézu, dle níž profesionální tlumočníci dosáhnou lepších výsledků (tzn. menší počet vynechávek a chybných řešení), než studenti tlumočení a taktéž hypotézu o souvislosti mezi věkem tlumočnicka a znalostí reálií, spojených s určitým historickým obdobím.

Je třeba zmínit, že počet strategií v našem experimentu je vyšší, než počet reálií vynásobených počtem tlumočnicků. Je tomu tak proto, že tlumočníci mnohdy používali několik strategií při tlumočení jedné reálie, zejména těch reálií, který nemají žádný, ani přibližný ekvivalent v češtině. Např.:

⁴⁰ Dotazníky obsahovaly pole, do kterých tlumočníci vyplňovali zda reálii znají, či nikoli a v případě vynechání důvod. Vyplněné dotazníky k této diplomové práci nepřikládáme, jelikož jsme všechny údaje z těchto dotazníků použili při analýze experimentu.

...строгий **фейс-контроль** – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба. - ...tzv. **face-control**, neboli člověk, který **zkontroluje váš vzhled** u vchodu do tohoto klubu. (1bC)

nebo

... неизменный атрибут нашего героя – **крыша**. - ...to, čemu se říká „**kryša**“, my bychom to přeložili jako **střecha**... je to vlastně to, že poskytují střechu, neboli **ochranu podnikatelům**, samozřejmě za úplatu. (2bC)

V prvním případě tlumočnice použila dvě strategie: **transferenci** a **vysvětlení**. Jelikož v češtině neexistuje výraz pro tuto reálii, ani reálie samotná, tlumočnice se rozhodla přiblížit znění slova v originále pomocí transference (toto rozhodnutí považujeme za velmi prozřetelné, jelikož se reálie může v textu opakovat i později a bez použití původního znění slova by jej bylo nutné pokaždé opisovat) a poté reálii vysvětlit.

Ve druhém případě tlumočnice použila dokonce tři strategie: **transferenci**, **doslovný překlad** a **vysvětlení**. Důvodem byl opět fakt, že v českém prostředí tato reálie neexistuje. Přesto, že se toto řešení může zdát poněkud těžkopádné, pomohlo zachovat obraznost výrazu a proto ho považujeme za zcela adekvátní.

Během našeho experimentu jsme se s takovými případy setkali mnohokrát, proto počet strategií převyšuje počet vzorků reálií celkem výrazně (180 ku 206). V naší kvantitativní analýze budeme pracovat s počtem strategií, nikoli s počtem vzorků.

Jsme si vědomi toho, že nízký počet probandů pro náš experiment, určitá materiálová omezenost a do jisté míry i subjektivní charakter hodnocení⁴¹ vedou k tomu, že výsledky, které jsme získali, nelze mechanicky aplikovat na jiné jazykové kombinace.

⁴¹ Hranice mezi jednotlivými tlumočnickými strategiemi je v praxi velmi tenká, proto jsme se při přiřazování konkrétních tlumočnických řešení k strategiím rozhodovali na poněkud subjektivním základě.

Přesto se domníváme, že získané výsledky mohou poukázat na základní tendence v použití tlumočnických strategií a být přínosem pro další výzkum v této oblasti.

3.8.1. Rozbor použitých strategií

V této části analýzy budeme zkoumat jednotlivé tlumočnické strategie – z hlediska frekvence výskytu v našem experimentu i z hlediska adekvátnosti použití.

3.8.1.1. Funkční ekvivalent

Nejfrekventovanější strategií v rámci našeho experimentu bylo použití funkčního ekvivalentu. Funkčním ekvivalentem je použití výrazu, jenž svou strukturou neodpovídá výrazu v originálu, který však v daném kontextu může tento výraz nahradit. Tato strategie může být uskutečněna několika způsoby. Patří sem nahrazení výrazu pojmem nadřazeným, tedy generalizace, pojmem s nižší mírou expresivity, tedy neutralizace, vyjádření synonymické a použití kulturního ekvivalentu.

Uveďme některé příklady použití funkčního ekvivalentu:

...насмотревшись на „**воронки**“, увозящие знакомых, соседей и близких...- ...při pohledu na ty, které odváželi **nákladní automobily**...(3bA)

V tomto konkrétním případě je název specifického nákladního auta, určeného pro převoz vězňů v sovětském Rusku v době politických represí nahrazen obecným výrazem „nákladní automobily“. Jedná se tedy o generalizaci. Takovéto řešení považujeme za adekvátní, jelikož z kontextu vyplývá, o jaké nákladní automobily se může jednat a kam vězně odvážejí.

Na stejném vzorku si můžeme ukázat i další příklad použití funkčního ekvivalentu:

...насмотревшись на „**воронки**“, увозящие знакомых, соседей и близких...- ...viděli, jak **policie** odvážela jejich blízké a známé...(3bD)

Tentokrát již tlumočnice místo názvu automobilu dosadila instituci, která tento automobil používala – jedná se tedy o vyjádření synonymické. Zároveň zde

tlumočnice použila kulturní ekvivalenci, jelikož v Rusku úlohu policie plnily jiné jednotky (čeka, NKVD).

Strategie použití funkčního ekvivalentu byla použita ve 49 případech, což odpovídá 24% relativní četnosti.

3.8.1.2. Doslovný překlad

Další nejčastěji používanou strategií je strategie použití doslovného překladu, se kterou jsme se během našeho experimentu setkali jen o jeden případ méně, než s funkčním ekvivalentem. Tato strategie je mezi tlumočníky používána poměrně často díky určité časové úspornosti. Doslovný překlad může být slovníkovým ekvivalentem, nebo vytvořen tlumočnickem přímo v průběhu tlumočení. Ne vždy však plní svou úlohu. Uvedeme několik případů použití doslovného překladu:

...бизнесмены остерегались **рэкета**... - ... se velice dařilo **vyděračům**...(2bA)

V tomto případě tlumočnice použila ekvivalent, který můžeme najít ve slovníku a jehož použití je zde naprosto správné a předává informaci v plné míře. Jinak je tomu v následujícím případě:

...с трижды **раскулаченными крестьянами**... - ...tak třikrát **rozkulačení rolníci**...(3aC)

Slovo rozkulačený sice můžeme najít ve slovníku, avšak většině laických posluchačů (kteří měli být v rámci našeho experimentu cílovou skupinou) již tento výraz pravděpodobně nic neřekne. Zde by bylo vhodné použít vysvětlení (např. rolníci, kterým byl zabaven majetek). Stejně je tomu tak i u dalšího příkladu:

... расстрелян по **58-й статье**... - ...zastřelen podle **paragrafu číslo 58**...

Věcně se tomuto převedení nedá nic vytknout, avšak málokdo z této věty pochopí, za co tedy všichni ti lidé byli popraveni. Pro ruského posluchače je tento výraz velmi dobře znám a ví, co se za ním skrývá, proto se může použít pouze v této podobě. Českému posluchači však číslo paragrafu nic neřekne, proto by bylo vhodné jej doplnit vysvětlením (např. za protirevoluční činnost). V tomto kontextu to

považujeme za důležité doplnit, jelikož právě vágnost tohoto článku ukazuje zručnost celého sovětského systému.

Strategie doslovného překladu byla použita celkem 48krát, což odpovídá 23,5% relativní četnosti.

3.8.1.3. Vynechání

Třetí v pořadí nejčastěji používanou strategií bylo překvapivě vynechání. Při zjišťování příčiny použití této strategie nám měl pomoci náš dotazník, který byl vytvořen speciálně pro tyto účely. Pomocí dotazníku se nám podařilo zjistit, že v převážné většině případů tlumočníci vynechanou reálii znali, avšak buď ji považovali za redundantní, nebo jim vypadla z krátkodobé paměti. Vynechávek z neznalosti tedy bylo celkem 13 z celkového počtu 36, přičemž zbytek můžeme přičíst snaze o zkrácení výsledného textu, vymazání z krátkodobé paměti, či nepřipisování reálii důležitosti.

V některých případech vynechání reálie skutečně nebránilo porozumění textu, jako např. v tomto případě:

...они любовно называют машину „**мерин**“... (2bA)

Vynecháním této informace intence mluvčího nebyla zmařena, dá se říci, že je v textu pouze doplňující a slovo „мерин“ není nosné.

Jinde však vynechání ochudilo projev o některé složky invariantu:

...насмотревшись на „**воронки**“, увозящие знакомых, соседей и близких... (3bB)

Zde se popisuje situace, kdy lidé měli strach mluvit o zločinech komunistického režimu, jelikož viděli černá policejní auta (na která se odkazuje slovem „воронки“) odvážet jejich známé a příbuzné. Tlumočnice zde slovo vynechala a strach lidí vysvětlila jejich obavami z neznámého. Domníváme se však, že je důležité zdůraznit, nakolik sovětská realita zasahovala do každodenního života obyčejných lidí a že všechna bezpráví se děla v jejich bezprostřední blízkosti.

Velmi zvláštní bylo pozorovat vynechání několika konkrétních reálií skoro u všech tlumočnicků, např.:

...облачившись в одежды **от кутюр**...

Tato reálie byla přetlumočena pouze jednou (...v nejmódnějším oblečení...(1bA)), v ostatních případech byla zcela vynechána. Důvodem nebyla ani v jednom případě její neznalost, tlumočníci však považovali uvedení této reálie za redundantní informaci. Je otázkou, zda to může být zapříčiněné tím, že je reálie obsažena v přechodníkovém obratu a tudíž je její recepce pro českého posluchače ztížena.

Strategie vynechání byla použita celkem 36krát, tj. v 17,5% případů.

3.8.1.4. Transference

Další strategií, používanou tlumočníky, byla transference. Dle očekávání byla transference často doprovázena vysvětlením, jelikož se nejedná o reálie zavedené v cílovém jazyce. Např.:

...строгий **фейс-контроль** – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба... - ...tzv. **face-control**, neboli člověk, který zkontroluje váš vzhled u vchodu do tohoto klubu... (1bC)

Tlumočnice nejdříve zcela správně uvedla reálii v původním znění a poté vysvětlila její význam. Transference umožňuje tlumočnickovi zachovat cizost výrazu a v řadě případů obohatit cílový jazyk o nové výrazy.

Velmi zajímavé byly případy použití transference, kdy byl ruský výraz nahrazen původním výrazem anglickým:

...или же как молодые москвичи сами именуют себя – **фрики**... - ...si mladí Moskvané říkají **freaks**, což znamená vlastně blázni...(1aC)

Tento postup je pochopitelný, jelikož i v češtině je přítomen velmi silný vliv angličtiny. Takovýmto způsobem postupují především tlumočníci, jejichž druhým jazykem je angličtina.

Strategie transference byla použita celkem 26krát, vyjádřeno procentuálně ve 12,5% případů.

3.8.1.5. Kodifikovaný překlad

Další strategií, se kterou jsme se setkali v průběhu našeho experimentu, bylo použití **kodifikovaného překladu**. Celkem se v našich nahrávkách objevily 3 reálie, které by se daly převést pomocí kodifikovaného překladu: **НКВД, чекист a гулаг**. Této strategii nebylo použito pouze ve dvou případech, kdy došlo k použití funkčního ekvivalentu a vynechávky. U všech tří výrazů bylo obtížné zjistit, zda tlumočnick použil kodifikovaný překlad, či výraz převedl pomocí transference, jelikož se u těchto reálií shodují. Tuto otázku nám pomohl zodpovědět dotazník, který odhalil, že tlumočníci používali výrazy, které znali z překladu děl Solženicyna, tedy kodifikovaný překlad.

Strategie použití kodifikovaného překladu tedy bylo celkem použito 16krát, což odpovídá 8% relativní četnosti.

3.8.1.6. Vysvětlení

Poměrně málo používanou strategií bylo použití vysvětlení. Ve většině případů bylo použito jako doplnění k další strategii, např. transferenci:

...ОНИ ПОПОЛНЯЛИСЬ „ЗЭКАМИ“, ПРИГОВОРЁННЫМИ К ЗАКЛЮЧЕНИЮ... - ...přicházeli tzv. **zekové, političtí vězňové...**(3aA)

nebo vedle doslovného překladu:

...НОВЫЕ РУССКИЕ ОБОЖАЮТ КАТАТЬСЯ НА **ШЕСТИСОТЫХ**... - ...noví Rusové milují **šestistovky**, tedy **mercedesy typu 600...** (2bE)

V obou případech je tato strategie použita správně a její vynechání by činilo recipientovi při poslechu problému s porozuměním.

Strategie vysvětlení byla použita celkem 16krát, tedy v 8% případů.

3.8.1.7. Kontextuální překlad

Poslední strategií, se kterou jsme se během našeho experimentu setkali, bylo použití kontextuálního překladu. Výrazně nízkou četnost výskytu připisujeme tomu, že tlumočníci pracují v časové tísni a kontextuální překlad vyžaduje reformulaci, jež může použití této strategie vyžadovat. Zde uvádíme všechny případy použití:

...бизнесмены остерегались **рэкета**... - ...spočívá to v tom, že za to, aby člověk mohl v klidu podnikat, **musí platit tzv. výpalné**... (2bF);

...жизнь некоторых наполнена погоней за **брендами**... - ...život některých je stálým honem za **exkluzivitou**...(2bD);

...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про **киллеров**...- ...zapomenout na ty seriály, **ve kterých se neustále zabíjí**...(1bF)

Ve všech případech situace byla opsána a bylo dosaženo převedení invariantu, použití kontextuálního překladu tedy bylo zcela správné.

Celkem tedy tato strategie byla použita 3krát, což činí 1,5% z celkového počtu.

3.8.1.8. Další způsoby převodu

Dalším případem, který se při experimentu vyskytl, byl chybný převod. Do této kategorie neřadíme výše uvedené strategie, jejichž použitím nebylo dosaženo převodu invariantu (např. pouhé použití transference bez vysvětlení). Jako chybný převod jsme hodnotili ty případy, kdy došlo k překroucení informace, nikoli k podání neúplné informace.

Uveďme si několik příkladů:

...неизменный атрибут нашего героя – **крыша**... - ...další vizitkou nových Rusů vždy byly **nadité kapsy plné peněz**...(2bD)

V tomto případě si tlumočnice špatně vyložila výraz „крыша⁴²“ a přisoudila mu význam finanční prostředky. Z dotazníku vyplynulo, že tlumočnice výraz neznala a dosadila si jej nesprávně z kontextu, jelikož ve větě, která následuje se mluví o penězích.

...Москва не страдает от нехватки **флаеров**... - ... svědčí o tom **vývěsní štíty a reklamy**, které neustále hlásají vznik... (1bB)

V tomto případě došlo taktéž k chybnému převodu z důvodu neznalosti reálie.

...или же как молодые москвичи сами именуют себя – **фрики**... - ...mladí Moskvané sami sebe nazývají **phreakerami**... (1aD)

Velmi zajímavý případ chybného převodu, kdy došlo k chybné transferenci. Tlumočnice použila slovo „phreaker“, které má jiný význam jak v češtině, tak v ruštině⁴³.

...строгий **фейс-контроль** – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба... - ...co je velice důležité, abyste **zachovali chladnou tvář a dokázali ovládat své emoce**... (1bF)

Zde si tlumočnice taktéž nesprávně vyložila slovo „фейс-контроль“ jako kontrolu emocí čili zachování chladné tváře. Je zajímavé, že slovo bylo převedeno tímto způsobem třikrát.

Celkem tedy došlo k chybnému převodu 10krát, což činí 5% z celkového počtu tlumočnických řešení.

Níže uvádíme tabulku s přehledem použitých strategií a s uvedeným počtem případů chybného převodu.

⁴² Význam slova viz kapitola 1.3.1.

⁴³ Za phreaking se považuje nabourávání se různými metodami do mobilní sítě nebo výroba odposlouchávacích zařízení.

Tabulka 1.

	Funkční ekvivalent	Doslovný překlad	Vynechání	Transference	Kodifikovaný překlad	Vysvětlení	Kontextuální překlad	Chybný převod	Celkem
Absolutní četnost	49	48	36	26	16	16	3	10	204
Relativní četnost	24,0%	23,5%	17,6%	12,7%	7,8%	7,8%	1,5%	4,9%	100,0%

3.8.2. Komentář k výsledkům experimentu

Výsledky experimentu ukázaly, že nejpoužívanější strategií byl funkční ekvivalent. Tento způsob převodu považujeme za zcela adekvátní a v řadě případů za jedinou možnou strategii umožňující zachování invariantu.

Další nejčastěji používanou strategií byl doslovný překlad, jenž hodnotíme veskrze pozitivně, pokud je slovníkovým ekvivalentem či kodifikovaným výrazem. Pokud je však reálie převedena doslovně a její význam v cílovém jazyce není průhledný, strategie vyžaduje doplnění o vysvětlení. Celkem bylo doslovného překladu bez použití vysvětlení v případech, kdy to vysvětlení vyžadovalo, použito 16krát z celkového počtu 48krát. Dalším případem je použití slovníkového ekvivalentu, který již ve vztahu k jazyku originálu zastaral, jako je tomu např. u slova „bohémský“. Takovýto způsob převodu též nemůžeme považovat za adekvátní.

Velmi vysoký byl výskyt vynechání, tato strategie byla třetí nejpoužívanější. Vzhledem k obtížnosti textů se to však dalo předpokládat. V některých případech vynechání nebránilo porozumění.

Použití transference jsme hodnotili pozitivně pouze v případě, že byla doplněna o vysvětlení, jelikož převážná většina reálií použitých pro náš experiment není laikovi známá. Vysoký počet použití strategie transference bez následného vysvětlení proto byl překvapující. Celkem bylo transference bez vysvětlení použito 9krát z celkového počtu 26krát. Je zajímavé zmínit, že v případě textu z období politických represí tlumočníci velmi často používali transferenci bez vysvětlení z toho důvodu, že tyto reálie již velmi dobře znali z díla Solženicyna a domnívali se, že existují v obecném povědomí, aniž by si uvědomili, že laickému posluchači nemusí být známé.

Velmi kladně hodnotíme použití kodifikovaného překladu v případech, které to vyžadovaly. Z celkového počtu 18 reálií, u kterých existuje kodifikovaný překlad, jich bylo tímto způsobem převedeno 16.

Vysvětlení bylo pokaždé použito v kombinaci s další strategií, nejčastěji s transferencí a doslovným překladem. Dle našeho názoru se tato strategie měla v rámci našeho experimentu objevit vícekrát vzhledem k obtížnosti převáděných reálií.

Nejméně používanou strategií byl kontextuální překlad, avšak pokaždé, když ji bylo použito, bylo dosaženo převedení invariantu.

3.8.3. Analýza výsledků experimentu

V této kapitole budeme porovnávat výsledky profesionálních tlumočnicků s výsledky studentů tlumočení za účelem ověření naší první hypotézy, podle které se profesionální tlumočníci dopustí méně chyb a vynechávek ve srovnání se studenty tlumočení. Pro účely tohoto srovnání jsme vytvořili určitou škálu, dle které je možné jednotlivá řešení hodnotit.

1. Správný převod – je strategie, která zajišťuje převod invariantu v plném rozsahu (např. doslovný překlad, jehož význam odpovídá významu slova v daném kontextu, funkční ekvivalent, kontextuální překlad, transference doplněná vysvětlením). V tabulkách dále uveden jako S.
2. Neúplný převod – je strategie, která převádí pouze formální stránku výrazu a převážná část invariantu se tak ztrácí (např. doslovný převod, jehož význam neodpovídá významu slova v daném kontextu, transference bez použití vysvětlení). V tabulkách dále uveden jako N.
3. Chybný převod – je strategie, která vede k nesprávnému převodu invariantu a jež by mohla být pro recipienta zavádějící. V tabulkách dále uveden jako CH.
4. Vynechání – zde nehodnotíme, zda vynechání překáželo porozumění či nikoli, pouze snahu tlumočnicků o převod všech složek invariantu. V tabulkách dále uvedeno jako V.

3.8.4. Ověření první hypotézy

Text 1

Tabulka 2 - Studenti tlumočení

	Student 1	Student 2	Student 3
Reálie 1	CH	N	S
Reálie 2	V	V	V
Reálie 3	S	S	S
Reálie 4	V	S	S
Reálie 5	S	S	S
Reálie 6	S	S	CH
Reálie 7	V	V	V
Reálie 8	V	V	V
Reálie 9	V	V	S
Reálie 10	S	S	S

Celkem 15krát S, 12krát V, 2krát CH a 1krát N.

Tabulka 3 - Profesionální tlumočníci

	Profesionál 1	Profesionál 2	Profesionál 3
Reálie 1	N	N	S
Reálie 2	V	N	V
Reálie 3	S	S	S
Reálie 4	S	V	S
Reálie 5	S	S	S
Reálie 6	CH	CH	S
Reálie 7	S	V	V
Reálie 8	V	V	N
Reálie 9	S	CH	S
Reálie 10	CH	S	S

Celkem 15krát S, 7krát V, 4krát CH a 4krát N.

Text 2

Tabulka 4 - Studenti tlumočení

	Student 1	Student 2	Student 3
Reálie 1	S	S	S
Reálie 2	V	V	S
Reálie 3	S	S	S
Reálie 4	S	S	S
Reálie 5	V	S	N
Reálie 6	CH	S	S
Reálie 7	CH	S	S
Reálie 8	CH	V	CH
Reálie 9	V	S	V
Reálie 10	S	S	S

Celkem 19krát S, 6krát V, 1krát N a 4krát CH.

Tabulka 5 – Profesionální tlumočníci

	Profesionál 1	Profesionál 2	Profesionál 3
Reálie 1	S	S	V
Reálie 2	V	V	V
Reálie 3	S	S	S
Reálie 4	S	N	S
Reálie 5	V	N	S
Reálie 6	N	S	S
Reálie 7	S	N	S
Reálie 8	S	S	S
Reálie 9	S	N	S
Reálie 10	S	S	S

Celkem 20krát S, 5krát V a 5krát N.

Text 3**Tabulka 6 - Studenti tlumočení**

	Student 1	Student 2	Student 3
Reálie 1	S	S	S
Reálie 2	S	S	V
Reálie 3	S	V	S
Reálie 4	S	S	S
Reálie 5	S	S	S
Reálie 6	S	S	S
Reálie 7	N	N	N
Reálie 8	N	N	N
Reálie 9	S	V	S
Reálie 10	N	S	V

Celkem 19krát S, 7krát N a 4krát V.

Tabulka 7 – Profesionální tlumočníci

	Profesionál	Profesionál	Profesionál
	1	2	3
Reálie 1	S	S	S
Reálie 2	S	S	S
Reálie 3	N	S	S
Reálie 4	S	S	S
Reálie 5	N	N	S
Reálie 6	S	S	S
Reálie 7	N	N	N
Reálie 8	N	N	N
Reálie 9	S	V	S
Reálie 10	N	N	N

Celkem 14krát S, 14krát N a 2krát V.

Tabulka 8 - Přehled – profesionální tlumočníci

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	49	14	23	4	90
Relativní četnost	54,4%	15,5%	25,5%	4,6%	100%

Tabulka 9 - Přehled – studenti tlumočení

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	53	22	9	6	90
Relativní četnost	58,9%	24,4%	10%	6,7%	100%

Ze získaných údajů vyplývá, že studenti tlumočení použili správného převodu ve více případech, než profesionální tlumočníci (o 4 více). Zároveň se však dopustili více chyb (o 2 více) a vynechání (o 8 více). U profesionálních tlumočnicků se vyskytl neúplný převod o 14 případů více, než u studentů tlumočení.

3.8.5. Ověření druhé hypotézy

V rámci ověření druhé hypotézy, podle níž se profesionální tlumočníci náležející k různým generacím povedou u jednotlivých textů odlišně, provedeme srovnání v rámci skupiny profesionálních tlumočnicků:

Text 1

Tabulka 10 - Tlumočník 1 (generace 50+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	5	2	1	2	10
Relativní četnost	50%	20%	10%	20%	100%

Tabulka 11 - Tlumočník 2 (generace 40+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	3	3	2	2	10
Relativní četnost	30%	30%	20%	20%	100%

Tabulka 12 - Tlumočník 3 (generace 30+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	7	2	1	0	10
Relativní četnost	70%	20%	10%	0%	100%

Dle výše uvedených údajů, u textu náležejícího k období současnosti se skutečně nejlépe vedla nejmladší tlumočnice – měla jednoznačně nejvyšší počet správných řešení a dokonce nulový počet chyb. Avšak paradoxně nejstarší tlumočnice se co do počtu správných řešení vedla lépe, než tlumočnice střední generace.

Text 2

Tabulka 13 - Tlumočník 1 (generace 50+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	7	2	1	0	10
Relativní četnost	70%	20%	10%	0%	100%

Tabulka 14 - Tlumočník 2 (generace 40+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	5	1	4	0	10
Relativní četnost	50%	10%	40%	0%	100%

Tabulka 15 - Tlumočník 3 (generace 30+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	8	2	0	0	10
Relativní četnost	80%	20%	0%	0%	100%

Z výše uvedených údajů vyplývá, že u textu z období 90. let 20. století byla nejvíce úspěšná představitelka nejmladší generace, jež měla nejvyšší počet správných řešení a nulový počet chyb. Náš předpoklad se zde nepotvrdil, navíc představitelka střední generace měla nižší počet správných řešení, než představitelka nejstarší generace.

Text 3

Tabulka 16 - Tlumočník 1 (generace 50+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	5	0	5	0	10
Relativní četnost	50%	0%	50%	0%	100%

Tabulka 17 - Tlumočník 2 (generace 40+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	5	1	4	0	10
Relativní četnost	50%	10%	40%	0%	100%

Tabulka 18 - Tlumočník 3 (generace 30+)

	S	V	N	CH	Celkem
Absolutní četnost	4	1	5	0	10
Relativní četnost	40%	10%	50%	0%	100%

Pokud srovnáme údaje z výše uvedených tabulek, náš předpoklad se zde splnil, a sice tlumočnice nejmladší generace měla nižší počet správných řešení. Výsledky zbylých dvou tlumočnic jsou porovnatelné. Avšak i u tohoto textu rozdíl mezi výkony tlumočnic není zdaleka markantní.

3.9. Vyhodnocení výsledků experimentu

Cílem dané diplomové práce bylo mimo jiné ověření dvou hypotéz. Dle jedné z nich jsme předpokládali, že tlumočnické dovednosti s delší tlumočnickou praxí stoupají. Ve vztahu k tomuto předpokladu jsme tedy porovnali výsledné hodnoty jednotlivých tlumočnických skupin – skupinu studentů tlumočení a skupinu profesionálních tlumočnicků. Naše hypotéza byla potvrzena pouze částečně. Skupina studentů tlumočení se dle očekávání dopustila většího množství chyb a vynechávek, než skupina profesionálních tlumočnicků. Oproti očekávání však studenti tlumočení měli vyšší počet adekvátních řešení a nižší počet neúplných řešení, které v naší diplomové práci hodnotíme negativně. Na základě těchto údajů se lze domnívat, že studenti tlumočení vzhledem k nedostatečným zkušenostem a z toho plynoucí nižší sebedůvěře raději volili strategii vynechání, než neúplný převod. Oproti tomu profesionální tlumočníci měli snahu zachovat co nejvíce z původního sdělení. K výsledkům tohoto porovnání bychom chtěli dodat, že u profesionálních tlumočnicků se daly pozorovat problémy s vcítěním se do situace. Po skončení experimentu při vyplňování dotazníku uváděli, že některé reálie nevysvětlili z toho

důvodu, že jim chyběl posluchač, z jehož reakce lze usoudit, zda je třeba reálii vysvětlit, či nikoli. Studenti tlumočení jsou na simulované situace zvyklí a snaží se tak pokaždé tlumočit takovým způsobem, jakým by to vyžadovala reálná situace.

Dle druhé hypotézy, kterou jsme ověřovali, profesionální tlumočnice z nejstarší generace by měla mít nejlepší výsledky u textu z období politických represí, tlumočnice ze střední generace u textu z období přechodu Ruska k tržní ekonomice a tlumočnice nejmladší generace u textu ze současnosti. Výsledky tuto hypotézu opět potvrdily jen částečně. Na jednu stranu se představitelka nejmladší generace tlumočnicků skutečně vedle nejlépe u textu ze současnosti a nejhůře u textu z období politických represí. Na druhou stranu však její výkon byl nejlepší též u období přechodu k tržní ekonomice. Dalším faktem popírajícím správnost naší hypotézy je skutečnost, že tlumočnice ze střední generace měla horší výsledky u textu ze současnosti a textu z 90. let minulého století, než její kolegyně ze starší generace. Z těchto údajů lze usoudit, že výkon tlumočnicka závisí na mnoha faktorech, mimo jiné na znalosti dalšího cizího jazyka (při převodu anglicismů byla znalost angličtiny velmi důležitým faktorem), na znalosti dané problematiky, ale i na momentálním rozpoložení atd.

4. Závěr

V dané diplomové práci jsme se zaměřili na kulturní aspekty v procesu tlumočení, především na způsob převodu kulturně vázaných pojmů při konsekutivním tlumočení z ruštiny do češtiny. V teoretické části jsme nahlédli na problematiku z interdisciplinárního hlediska. Definovali jsme pojem kultura obecně a zastavili se u pojmu subkultura, jež je pro naši diplomovou práci klíčový, objasnili vztah jazyka a kultury a úlohu tlumočnicka v mezikulturní komunikaci. Dále jsme nahlédli na problematiku kulturních specifík obecně a na pojem reálie, důvody jejich vzniku, jejich klasifikaci a možné způsoby převodu. Zastavili jsme se podrobně u překladatelských řešení, která nabízí Vlachov a Florin a vytvořili vlastní model tlumočnických postupů, obohacený o řešení, jež nabízí Newmark.

V empirické části jsme pak zkoumali, který z těchto postupů je nejčastěji používán a důvody použití těchto postupů. Dále jsme se pokusili potvrdit či vyvrátit námi stanovené hypotézy, podle jedné z nichž se studenti tlumočení dopustí více chyb a vynechávek, než profesionální tlumočníci vlivem menšího objemu zkušeností a znalostí. V souladu s druhou hypotézou jsme předpokládali, že tlumočníci budou lépe znát reálie nejméně vzdálené na časové ose. Obě uvedené hypotézy se potvrdily jen zčásti. U první hypotézy to přičítáme tomu, že profesionální tlumočníci pro optimální výkon potřebují reálnou komunikační situaci. U druhé hypotézy považujeme důvodem nepotvrzení fakt, že znalost či neznalost kulturně zakotvených výrazů je dána jinými faktory, než příslušností k určité generaci. Za takové faktory lze považovat všeobecnou erudici, zájem o danou problematiku, dobu strávenou mezi příslušníky dané kultury atd.

Výsledky tohoto experimentu však nelze považovat za obecně platné. Pro fundovaný výzkum by bylo potřeba použít nepoměrně početnější vzorek tlumočnicků s různými jazykovými kombinacemi i vzorků reálií, což nám rozsah této diplomové práce neumožňuje. Považujeme však tento experiment za prospěšný pro výzkum v této oblasti. Použitý materiál může být taktéž použit jako příklady během přednášek a seminářů věnovaných teorii i praxi tlumočení. Excerpovaný jazykový materiál lze mimo jiné použít při sestavování dvojjazyčných slovníků.

Téma kulturní dimenze a jejího převodu při tlumočení považujeme za velmi přínosné jak pro teorii tlumočení, tak pro praxi a doporučujeme proto další výzkum v této oblasti.

5. Shrnutí

Татьяна Евсева – Культурní dimenze originálu a její převod při konsekutivním tlumočení do mateřského jazyka.

Daná diplomová práce zkoumá vliv kultury na tlumočení a způsoby převodu reálií. Tlumočení je mezikulturní komunikací, z čehož vyplývá klíčová role kultury pro tlumočnicka. V teoretické části je proto popsán fenomén kultury, vztah kultury a jazyka a faktor kulturní kompetence tlumočnicka. Konkrétními projevy kulturních rozdílů v jazyce jsou kulturně vázané pojmy, neboli reálie. V dané diplomové práci nabízíme klasifikaci této vrstvy slovní zásoby a způsoby převodu. V empirické části pak jsou tyto způsoby převodu reálií zkoumány a podrobovány analýze. Cílem této diplomové práce bylo potvrdit či vyvrátit hypotézu, podle níž profesionální tlumočnicka budou mít lepší výsledky, než studenti tlumočení a taktéž, že v rámci skupiny profesionálních tlumočnicků budou mít lepší výsledky tlumočnicka, kteří tlumočí reálie z nejméně vzdáleného historického období vzhledem ke generaci, ke které patří. Hypotéza byla částečně potvrzena, dospěli jsme však k názoru, že znalost reálií je příliš komplexní otázkou, než aby se dala poměřovat příslušností k určité generaci. Zkušenosti ovšem bezpochyby hrají v procesu tlumočení velmi důležitou roli.

6. Резюме

Татьяна Евсева – Роль культурного размера текста при последовательном переводе на родной язык.

Настоящая дипломная работа изучает влияние культуры на устный перевод и способы перевода реалий. Перевод является межкультурной коммуникацией и культура является для переводчика ключевым моментом. В теоретической части данной дипломной работы мы затрагиваем проблематику культуры, связь культуры и языка, а также фактор культурной компетенции переводчика. Конкретными проявлениями культуры в языке являются реалии. В данной дипломной работе мы предлагаем классификацию реалий и способы их перевода. В эмпирической части был на основании эксперимента проведён анализ способов перевода. Целью дипломной работы было подтвердить высказанную гипотезу, в соответствии с которой профессиональные

переводчики достигают лучших результатов, чем студенты перевода, а также результаты профессиональных переводчиков отличаются в лучшую сторону в случае, что они переводят реалии, возникшие в наиболее близкий их поколению период времени. Гипотеза была отчасти подтверждена, однако мы пришли к выводу, что знание реалий является весьма комплексным вопросом и не может измеряться принадлежностью к определённому поколению. Несмотря на это утверждение, опыт несомненно играет в процессе перевода весьма важную роль.

7. Summary

Tatjana Jevsejeva – Culture and Interpreting – Cultural factors in Interpreting into the Mother Tongue

In this paper we study the impact of culture on interpreting and the methods of translation of specific culture-bound terms.

Interpreting is intercultural communication and the role of the culture in relation to the interpreter is crucial. In the theoretical part we describe the phenomenon of culture, the link between culture and language and the cultural competence factor of the interpreter. Culture-bound terms, the so-called “realia”, are a specific manifestation of cultural differences in the languages. In this paper we are proposing a classification of this type of vocabulary and methods of its translation. In the empirical part we study and analyze those methods. The aim of this thesis was to confirm or to disconfirm our hypothesis that professional interpreters will have better results than students of interpreting and that in the group of professional interpreters those who translate culture-bound terms from the historical period nearest to their generation will have better results. The hypothesis was partly confirmed, although we came to the conclusion that the knowledge of culture-bound terms is too complex an issue to be measured according to a certain generation to which interpreters belong. There is no doubt, however, that cultural experience is very important in the process of interpreting.

POUŽITÁ LITERATURA V RUŠTINĚ

1. Антипов, Г. А., Донских, О. А., Марковина, И. Ю., Сорокин, Ю.А. *Текст как явление культуры*. Новосибирск: Наука, 1989.
2. Ахманова, О. С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Советская энциклопедия, 1966.
3. Ахманова, О. С., Мельчук, И. А., Падучева, Е. В., Фрумкина, Р. М. *О точных методах исследования языка*. Москва: Просвещение, 1961.
4. Бархударов, Л. С. *Язык и перевод*. Москва: Международные отношения, 1975.
5. Бенвенист, Э. *Проблемы общей лингвистики*. Москва: УРСС, 1974.
6. *Большой словарь русского жаргона*. Санкт-Петербург: Норинт, 2000.
7. Вайсгербер, Л. *Родной язык и формирование духа*. Москва: УРСС, 1993.
8. Верещагин, Е. М., Костомаров, В. Г. *Язык и культура*. Москва: Русский язык, 1983.
9. Верещагин, Е. М. *Роль и место страноведения в практике преподавания русского языка как иностранного*. Москва: Русский язык, 1969.
10. Влахов, С., Флорин, С. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения, 1980.
11. Гаспаров, Б. М. *Язык. Память. Образ*. Москва: Новое литературное обозрение, 1996.
12. Гумбольдт, В. *Избранные труды по языкознанию*. Москва: Прогресс, 2000.
13. Казакова, Т. А. *Практические основы перевода*. Санкт-Петербург: Союз, 2001.
14. Калинина, В. Д. *Теория и практика перевода*. Москва: Российский университет дружбы народов, 2008.
15. Комиссаров, В. Н. *Слово о переводе*. Москва: Международные отношения, 1973.
16. Комиссаров, В. Н. *Manual of translation from English into Russian*. Москва: Высшая школа, 1990.
17. Комиссаров, В. Н. *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС, 2002.
18. Кубрякова, Е. С. *Человеческий фактор в языке*. Москва: Наука, 1988.
19. Леонтьев, А. Н. *Проблемы развития психики*. Москва: МГУ, 1981.
20. Мейе, А. *Сравнительный метод в историческом языкознании*. Москва: УРСС, 1954.

21. Миньяр-Белоручев, Р. К. *Теория и методы перевода*. Москва: Московский лицей, 1996.
22. Миньяр-Белоручев, Р. К. *Последовательный перевод*. Москва: Воениздат, 1996.
23. Мокиенко, В. М., Никитина, Т. Г. *Большой словарь русского жаргона*. Санкт-Петербург: Норинт, 2001.
24. Росси, Ж. *Справочник по Гулагу*. Москва: Просвет, 1991.
25. *Российский энциклопедический словарь*. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2001.
26. Сепир, Э. *Избранные труды по языкознанию и культурологии*. Москва: Прогресс, 1993.
27. *Словарь иностранных слов*. Москва: Русский язык, 1982.
28. *Словарь современного русского литературного языка*. Москва: Советская энциклопедия, 1965.
29. Сорокин, Ю. А. *Этнопсихоллингвистика*. Москва: Наука, 1988.
30. Степанов, Ю. С. *В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства*. Москва: Наука, 1985.
31. Тер-Минасова, С. Г. *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: Издательство Московского университета, 2004.
32. *Толковый словарь русского языка*. Москва: Азъ, 1995.
33. Убин, И. И. (отв. ред.) *Перевод: взаимосвязь и взаимовлияние теории и практики*. Сборник статей. Москва: ВЦП, 2004.
34. Утробина, А. А. *Основы теории перевода*. Москва: Приор, 2006.
35. Ушинский, К. Д. *Избранные педагогические сочинения*. Москва: Педагогика, 1945.
36. Чарняк, Ю. *Умозаключения и знания. Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Радуга, 1983.
37. Швейцер, А. Д. *Теория перевода*. Москва: Наука, 1988.
38. Щерба, Л. В. *Преподавание иностранных языков в средней школе: Общие вопросы методики*. Москва: Высшая школа, 1947.

POUŽITÁ LITERATURA V ČEŠTINĚ A ANGLIČTINĚ

39. Čeňková, I. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení*. Praha: Univerzita Karlova, 1988.
40. Čeňková, I a kol. *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha: FF UK, 2001.
41. Gromová, E., Müglová, D. *Kultúra - Interkulturalita - Translácia*. Nitra: FF UKF, 2005.
42. Hartl, P., Hartlová, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
43. Horálek, K. *Filosofie jazyka*. Praha: Univerzita Karlova, 1967.
44. Kolman, L. *Komunikace mezi kulturami*. Praha: ČZU, 2001.
45. Kopczyński, A. *Conference Interpreting: some linguistic and communicative problems*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1980.
46. Lehmannová, Z. *Mezikulturní komunikace a evropský proces*. In: *Interkulturní vzdělávání ve sjednocující se Evropě*. Red. P. Urbánek. Liberec: PF TU, 1999.
47. Levý, J. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998.
48. Murphy, R. F. *Úvod do kulturní a sociální psychologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.
49. Newmark, P. *Approaches to Translation*. Prentice Hall International (UK), 1988.
50. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall, 1988a.
51. Průcha, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2007.
52. *Rusko-český slovník*. 2002. Praha: Leda
53. *Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů*, 2. vydání. 2004. Praha: Academia.
54. *Slovník cizích slov*. 2002. Praha: SPN
55. Soukup, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000.
56. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. Internetová encyklopedie Wikipedie v ruštině - <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. Internetová encyklopedie Wikipedie v češtině - <http://cs.wikipedia.org/wiki/>
3. Интернет-интервью: Новые слова в русском языке и их правописание - <http://www.nkj.ru/interview/4092/>
4. Большой полиграфический словарь - <http://www.pushel.ru/polyslovar/index.php>

PŘÍLOHY

V příloze přikládáme přepisy nahrávek a tlumočnických výstupů (pouze sledované úseky obsahující reálie), CD s diplomovou prací a CD s nahrávkami analyzovaných projevů¹.

¹ Při přenosu dat z diktafonu do počítače došlo ke ztrátě části nahrávky, a sice první části textu 2b u tlumočnicka A. Tlumočnická řešení byla čerpána přímo z diktafonu.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ТЕКСТ 1

A (профессиональный переводчик 1 – поколение 50+)

1. ...или же как молодые москвичи сами именуют себя – фрики...
...mladí lidé se sami nazývají „freaks“, což je z anglického slova...
2. ...это столичный бомонд... **vynecháno**
3. ...чем больше баксов владелец выложил...
...čím více dolarů vrazí do koupě....
4. ...не столь привлекательная для страниц гламурных журналов...
...která není tak lákavá a krásná pro luxusní světové časopisy....
5. ...жизнь некоторых наполнена погоней за брендами...
... honba za značkami...
6. ...строгий фейс-контроль – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба...
...ten člověk musí mít naprosto přísný face-control, to je právě takový atribut, na základě kterého se těmto lidem do klubu vstup povolí...
7. ...облачившись в одежды от кутюр...
...v nejmódnějším oblečení...
8. ...после открытия очередного богемного клуба...
...se nějaký klub někde otevře...
9. ...Москва не страдает от нехватки флаеров...
...v Moskvě se rozdává spousta letáků...
10. ...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про киллеров...
... diskutovat nad seriály, tzv. killer seriály...

B (профессиональный переводчик 2 – поколение 40+)

1. ...или же как молодые москвичи сами именуют себя – фрики...
... jak si mladí Moskvané říkají – „friki“...
2. ...это столичный бомонд...

...je to takový typický bonmond hlavního města...

3. ...чем больше баксов владелец выложил...

... čím více vynaložili peněz na jejich nákup...

4. ...не столь привлекательная для страниц гламурных журналов... **vynecháno**

5. ...жизнь некоторых наполнена погоней за брэндами...

...život některých obyvatel Moskvy spočívá v neustálé honičce za novými značkami...

6. ...строгий фейс-контроль – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба...

...určitý image, který musíte dodržovat, je to tzv. face-control, to znamená bezpodmínečný atribut, který musíte splnit...

7. ...облачившись в одежды от кутюр... **vynecháno**

8. ...после открытия очередного богемного клуба... **vynecháno**

9. ...Москва не страдает от нехватки флаеров...

... svědčí o tom vývěsní štíty a reklamy, které neustále hlásají vznik, otevření...

10. ...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про киллеров...

...na chvíli zapomenout na různé horory, thirely...

C (profesionální tlumočník 3 – generace 30+)

1. ...или же как молодые москвичи сами именуют себя – фрики...

...si mladí Moskvané říkají freaks, což znamená vlastně blázni...

2. ...это столичный бомонд... **vynecháno**

3. ...чем больше баксов владелец выложил...

...záleží velice na množství vydaných dolarů...

4. ...не столь привлекательная для страниц гламурных журналов...

... není tak lákavá pro lesklé časopisy...

5. ...жизнь некоторых наполнена погоней за брэндами...

...život mnoha Moskvanů ovlivňují značky, neboli brandy...

6. ...строгий фейс-контроль – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба...

...tzv. face-control, neboli člověk, který zkontroluje váš vzhled u vchodu do tohoto klubu...

7. ...облачившись в одежды от кутюр... **vynecháno**

8. ...после открытия очередного богемного клуба...

...na místě určitého bohémského klubu...

9...Москва не страдает от нехватки флаеров...

...naštěstí letáků reklamních na tyto nové podniky v Moskvě je skutečně hodně...

10. ...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про киллеров...

...zapomenout na nekonečné seriály o zabijácích...

D (student 1)

1. ...или же как молодые москвичи сами именуют себя – фрики...

...mladí Moskvané sami sebe nazývají frikerami...

2. ...это столичный бомонд... **vynecháno**

3. ...чем больше баксов владелец выложил...

...čím více majitelé vložili peněz do těchto aut...

4. ...не столь привлекательная для страниц гламурных журналов... **vynecháno**

5. ...жизнь некоторых наполнена погоней за брэндами...

...život některých je stálým honem za exkluzivitou...

6.... строгий фейс-контроль – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба...

...u každého takového klubu stojí tzv. face-control, kdy vás prověřuje ochranka, jestli vás pustí...

7. ...облачившись в одежды от кутюр... **vynecháno**

8. ...после открытия очередного богемного клуба... **vynecháno**

9. ...Москва не страдает от нехватки флаеров... **vynecháno**

10. ...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про киллеров...

... zapomenout na všechny krvavé detektivky...

E (student 2)

1. ...или же как молодые москвичи сами именуют себя – фрики...

...sami mladí moskviči sebe samotné označují jako frikové...

2. ...это столичный бомонд... **vynecháno**

3. ...чем больше баксов владелец выложил...

...čím více peněz za automobil dají...

4. ...не столь привлекательная для страниц гламурных журналов...

...rozhodně nebude tak láková pro nablýskané časopisy...

5. ...жизнь некоторых наполнена погоней за брэндами...

... životy některých Moskvanů jsou naplněny honbou za módními značkami...

6. ...строгий фейс-контроль – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба...

...při vstupu procházíte tzv. face-controlem, což je hlavní atribut takovýchto klubů. Při face-controlu vám kontrolují oděv a obličej na to, jak zapadnete do atmosféry takového klubu...

7. ...облачившись в одежды от кутюр... **vynecháno**

8. ...после открытия очередного богемного клуба... **vynecháno**

9. ...Москва не страдает от нехватки флаеров... **vynecháno**

10. ...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про киллеров...

...a zapomenout tak na seriály o vražích...

F (student 3)

1. ...или же как молодые москвичи сами именуют себя – фрики...

...lidé, kteří zde žijí, se označují za jakési blázny, nebo za friki, jak se říká anglicky...

2. ...это столичный бомонд... **vynecháno**

3. ...чем больше баксов владелец выложил...

...čím víc peněz za něj zaplatíte...

4. ...не столь привлекательная для страниц гламурных журналов...

...není tak třpytivá, tak zajímavá pro módní časopisy...

5. ...жизнь некоторых наполнена погоней за брэндами...

...život některých obyvatel Moskvy se nese ve znamení honby za módními značkami...

6. ...строгий фейс-контроль – неизменный атрибут любого уважающего себя московского клуба...

...co je velice důležité, abyste zachovali chladnou tvář a dokázali ovládat své emoce...

7. ...облачившись в одежды от кутюр... **vynecháno**

8. ...после открытия очередного богемного клуба... **vynecháno**

9. ...Москва не страдает от нехватки флаеров...

...v Moskvě se šíří celá řada letáků...

10. ...ненадолго забыть о бесконечных сериалах про киллеров...

...zapomenout na ty seriály, ve kterých se neustále zabíjí...

ТЕХТ 2

A (profesionální tlumočník 1 – generace 50+)

1. ...наши малиновые пиджаки прославилась не только в России...

...malinová saka se proslavila nejenom v Rusku ...malinová saka, která si oblékala právě tito noví Rusové...

2. ...ни одна более или менее приличная разборка с мафией на голубом экране...

vynecháno

3. ...какой же настоящий новый русский обходится без распальцовки...

...okamžitě ho poznáte podle zvláštních gest...

4. ...новые русские обожают кататься на шестисотых...

...noví Rusové s oblibou jezdili mercedesy...

5. ...они любовно называют машину «мерин»... **vynecháno**

6. ...неизменный атрибут нашего героя – крыша...

...noví Rusové pak měli cosi jako střechu...

7. ...бизнесмены остерегались рэкета...

...si dávali pozor na vyděrače...

8. ...предприниматели забивали стрелку...

...se scházeli někde...

9. ...пусть братва и казалась немного нелепой...

...i když noví Rusové, kterým se v ruštině říká bratva...

10. ...гигантские золотые печатки...

...není zlatý pečetní prsten...

B (profesionální tlumočník 2 – generace 40+)

1. ...наши малиновые пиджаки прославилась не только в России...

...jejich malinová saka jsou známá nejen v Rusku...

2. ...ни одна более или менее приличная разборка с мафией на голубом экране...

vynecháno

3. ...какой же настоящий новый русский обходится без распальцовки...

...jaký nový Rus by se obešel bez řeči prstů...

4. ...новые русские обожают кататься на шестисотых...

...noví Rusové milují šestistovku...

5. ...они любовно называют машину «мерин»...

...a s láskou je nazývají merin...

6. ...неизменный атрибут нашего героя – крыша...

...dalším zcela nezbytným jevem je tzv. kryša, v překladu střecha, což je vlastně určitá ochrana ze strany bodyguardů a určité skupiny lidí...

7. ...бизнесмены остерегались рэкета...

...dalším typickým jevem 90. let byl tzv. raketyng...

8. ...предприниматели забивали стрелку...

...potom byla organizována schůzka...

9. ...пусть братва и казалась немного нелепой...

...tato bratrství sice byla nevhodným a záporným jevem...

10. ...гигантские золотые печатки...

...nejsou vybaveni takovými honosnými řetězy...

C (profesionální tlumočník 3 – generace 30+)

1. ...наши малиновые пиджаки прославилась не только в России... **vynecháno**

2. ...ни одна более или менее приличная разборка с мафией на голубом экране...

...žádný kriminální nebo detektivní film americký se neobejde bez tzv. špatných hochů...

3. ...какой же настоящий новый русский обходится без распальцовки...

...co je to tzv. rusky se tomu říká raspalcovka, a jsou to vlastně taková gesta, kterými tito hoši doprovázejí svá slova...

4. ...новые русские обожают кататься на шестисотых...

...se noví Rusové vyznačují mercedesem 600...

5. ...они любовно называют машину «мерин»...

...říkají mu svými speciálními jmény...

6. ...неизменный атрибут нашего героя – крыша...

...to, čemu se říká kryša, my bychom to přeložili jako střecha...je to vlastně to, že poskytují střechu, neboli ochranu podnikatelům, samozřejmě za úplatu...

7. ...бизнесмены остерегались рэкета...

...se velice dařilo vyděračům...

8. ...предприниматели забивали стрелку...

...podnikatelé si dali sraz...

9. ...пусть братва и казалась немного нелепой...

...i když tito hoši jsou bezpochyby negativním jevem...

10. ...гигантские золотые печатки...

...nenosí už zlaté řetězy...

D (student 1)

1. ...наши малиновые пиджаки прославились не только в России...

...chlapci v malinových sakách...

2. ...ни одна более или менее приличная разборка с мафией на голубом экране...

vynecháno

3. ...какой же настоящий новый русский обходится без распальцовки...

...žádný nový Rus se neobejde bez rozmáchlých gest...

4. ...новые русские обожают кататься на шестисотых...

...mají i svá typická auta...

5. ...они любовно называют машину «мерин» ... **vynecháno**

6. ...неизменный атрибут нашего героя – крыша...

...další vizitkou nových Rusů vždy byly nadité kapsy plné peněz...

7. ...бизнесмены остерегались рэкета...

...proto tehdy podnikatelé velice ochotně dávali část svých peněz za určitou ochranu...

8. ...предприниматели забивали стрелку...

...noví Rusové někdy vedli své obchody v temných rozích...

9. ...пусть братва и казалась немного нелепой... **vynecháno**

10. ...гигантские золотые печатки...

...už nejsou tito lidé obsypány zlatem...

E (student 2)

1. ...наши малиновые пиджаки прославились не только в России...

..jejichž malinová saka se proslavila nejen v Rusku...

2. ...ни одна более или менее приличная разборка с мафией на голубом экране...
vynecháno

3. ...какой же настоящий новый русский обходится без распальцовки...

...se týkají především jejich specifických gest...

4. ...новые русские обожают кататься на шестисотых...

...noví Rusové milují šestistovky, tedy mercedesy typu 600...

5. ...они любовно называют машину «мерин»...

...které důvěrně nazývají merin, v češtině mergl...

6. ...неизменный атрибут нашего героя – крыша...

...nové Rusy si nikdo asi nedokáže představit bez охраны, bez zajištění svého podnikání...

7. ...бизнесмены остерегались рэкета...

...museli v té době také vydávat veliké peníze vyděračům...

8. ...предприниматели забивали стрелку... **vynecháno**

9. ...пусть братва и казалась немного нелепой...

...bez nových Rusů...

10. ...гигантские золотые печатки...

...už nenosí zlaté řetězy...

F (student 3)

1. ...наши малиновые пиджаки прославились не только в России...

...který kráčí s kuffíkem a s růžovým nebo červeným sakem. Jejich podoba je známá nejenom v Rusku...

2. ...ни одна более или менее приличная разборка с мафией на голубом экране...

...jenom málokterá přestřelka nebo rvačka na stříbrném plátně se v 90. letech obešla bez nového Rusa...

3. ...какой же настоящий новый русский обходится без распальцовки...

...noví Rusové také používají určitá gesta, podle kterých jich můžete poznat. Je to takovéto charakteristické gesto ruky, kdy jako byste dělali paroháče a ještě ještě přidali palec...

4. ...новые русские обожают кататься на шестисотых...

...jsou to např. mercedesy, kterým říkají šestistovky...

5. ...они любовно называют машину «мерин»...

...říkají jim merin...

6. ...неизменный атрибут нашего героя – крыша...

...je tzv. ochrana, v Rusku se tomu říká střecha, něco, co vás chrání...

7. ...бизнесмены остерегались рэкета...

...spočívá to v tom, že za to, aby člověk mohl v klidu podnikat, musí platit tzv. výpalné...

8. ...предприниматели забивали стрелку...

...většinou ho vytáhli na nějaké opuštěné místo...

9. ...пусть братва и казалась немного нелепой... **vynecháno**

10. ...гигантские золотые печатки...

...už nenosí zlaté řetězy...

ТЕХТ 3

A (profesionální tlumočník 1 – generace 50+)

1. ...в Гулагах были загублены...

...v gulazích sovětského svazu...

2. ...бывшие сотрудники НКВД...

...představitelé NKVD...

3. ... с трижды раскулаченными крестьянами...

...rolníků, kteří byli několikrát tzv. rozkulačeni...

4. ...они пополнялись „зэками“, приговорёнными к заключению...

...přicházeli tzv. zekové, političtí vězňové...

5. ...приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“...

...verdikt nevynášel soud, ale byl vynášen pouze tzv. trojkou, a šlo o tzv. urychlené procesy...

6. ...многие видные чекисты...

...dokonce i čekisté...

7. ...старт массовому террору был дан ежовскими постановлениями...

...celý tento teror se rozběhl zejména po usnesení, nebo po dekretu, který vydal Ježov...

8. ...расстрелян по 58-й статье...

...které zastřelili právě podle článku 58 tohoto dekretu...

9. ...насмотревшись на «воронки», увозящие знакомых, соседей и близких...

...пři pohledu na ty, které odváželi nákladní automobily...

10. ...число допросов с пристрастием на Лубянке росло...

...počet výslechů na Lubjance...

B (profesionální tlumočník 2 – generace 40+)

1. ...в Гулагах были загублены...

...v gulazích...

2. ...бывшие сотрудники НКВД...

...бывалі Pracovníci NKVD...

3. ...соседей в лагерях с трижды раскулаченными крестьянами...

...бывалými kulaky, kterým byl zabaven jejich majetek...

4. ...они пополнялись „зэками“, приговорёнными к заключению...

...uvězněnými politickými vězni....

5. ...приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“...

...tyto procesy probíhali tzv. zrychleným způsobem, při tzv. trojce...

6. ...многие видные чекисты...

...dokonce i představitelů moci...

7. ...старт массовому террору был дан ежовскими постановлениями 1937 года...

...zahájeny na základe tzv. dekretů Ježova...

8. ...расстрелян по 58-й статье...

...v souladu s článkem 58 tehdejšího zákona...

9. ...насмотревшись на «воронки», увозящие знакомых, соседей и близких... **vynecháno**

10. ...число допросов с пристрастием на Лубянке росло...

...kteří prošli přes pověstnou Lubjanku...

C (profesionální tlumočník 3 – generace 30+)

1. ...в Гулагах были загублены...

...v gulazích...

2. ...бывшие сотрудники НКВД...

...představitelé jak NKVD...

3. ...соседей в лагерях с трижды раскулаченными крестьянами...

...tak třikrát rozkulačení rolníci...

4. ...они пополнялись „зэками“, приговорёнными к заключению...

...ti kteří byli odsouzeni, a byli v těch lágrech, ti trestanci...

5. ...приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“...

...rozsudky byly vynášeny ve zrychleném režimu, soudili je tzv. trojky...

6. ...многие видные чекисты...

...spousta čekistů...

7. ...старт массовому террору был дан ежовскими постановлениями 1937 года...

...začalo to rozkazy nebo příkazy Ježova...

8. ...расстрелян по 58-й статье...

...zastřelen podle paragrafu číslo 58...

9. ...насмотревшись на «воронки», увозящие знакомых, соседей и близких...

...viděli jak odváželi do neznáma...

10. ...число допросов с пристрастием на Лубянке росло...

...množství výslechů na Lubjance...

D (student 1)

1. ...в Гулагах были загублены...

...v gulagu skončili...

2. ...бывшие сотрудники НКВД ...

...jednotliví stoupeníci a spolupracovníci NKVD...

3. ...соседей в лагерях с трижды раскулаченными крестьянами...

...byli v gulagu vedle svých vězňů...

4. ...они пополнялись „зэками“, приговорёнными к заключению...

...se plnili lidmi odsouzenými...

5. ...приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“...

...rozsudky byly vynášeny jako na běžícím pase...

6. ...многие видные чекисты...

...ale i čekisté...

7. ...старт массовому террору был дан ежовскими постановлениями 1937 года...

...v době Ježovova teroru...

8. ...расстрелян по 58-й статье...

...v důsledku článku 58...

9. ...насмотревшись на «воронки», увозящие знакомых, соседей и близких...

...viděli jak policie odvážela jejich blízké a známé...

10. ...число допросов с пристрастием на Лубянке росло...

...výslechy na Lubjance...

E (student 2)

1. ...в Гулагах были загублены...

...v gulazích...

2. ...бывшие сотрудники НКВД...

...bývalí členové NKVD...

3. ...соседей в лагерях с трижды раскулаченными крестьянами...

...v lágrech sousedili s rolníky...

4. ...они пополнялись „эсками“, приговорёнными к заключению...

...se plnili zavřenými... nebo zavírali lidi...

5. ...приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“...

...neměl čas na žádné soudní procesy...

6. ...многие видные чекисты...

...také čekisté...

7. ...старт массовому террору был дан ежовскими постановлениями 1937 года...

...start represím začal... za Ježova...

8. ...расстрелян по 58-й статье...

...zabitých podle článku 58...

9. ...насмотревшись на «воронки», увозящие знакомых, соседей и близких... **vynecháno**

10. ...число допросов с пристрастием на Лубянке росло....

...počet výslechů na Lubjance, moskevském centru NKVD...

F (student 3)

1. ...в Гулагах были загублены...

...v gulazích...

2. ...бывшие сотрудники НКВД... **vynecháno**

3. ...соседей в лагерях с трижды раскулаченными крестьянами...

...spolu s kulaky...

4. ...они пополнялись „зэками“, приговорёнными к заключению...

...politických vězňů...

5. ...приговоры зачастую выносили в ускоренном порядке „тройки“...

...ne tradičním soudním procesem....ale mimosoudně, soudily je tzv. trojice, které se skládaly z jednoho zaměstnance tajných služeb, který si k sobe přizval ještě dva kolegy a společně ve zrychleném pořádku vynesli rozsudek...

6. ...многие видные чекисты...

...i čekisti...

7. ...старт массовому террору был дан ежовскими постановлениями 1937 года...

...za Ježova...

8. ...расстрелян по 58-й статье...

...podle paragrafu 58 bylo zastřeleno...

9. ...насмотревшись на «воронки», увозящие знакомых, соседей и близких...

...černé policejní auto...

10. ...число допросов с пристрастием на Лубянке росло... **vynecháno**